

2117

ОЛЕКСАНДЕР
МОХ

КНИЖКИ
і ЛЮДИ

Льв. 54

Читальня української молоді
"МОЛОДА ПРОСВІТА"
ім. Митр. А. Шептицького
Філадельфія — 23-а і Браун вул.

**Моїй Дружині
присвячую**

ОЛЕКСАНДЕР МОХ
(Арамис)

КНИЖКИ І ЛЮДИ

друга серія

diasporiana.org.ua

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО “ДОБРА КНИЖКА”
ВИПУСК 148. — ТОРОНТО, Р. Б. 1953

**COPYRIGHT BY ALEXANDER MOCH
TORONTO, 286, LISGAR ST.**

PRINTED IN CANADA.

Д. К. 10. 6. 1953 — 148. — 1000.

BASILIAN PRESS — 286 LISGAR ST. — TORONTO ONT.

КНИЖКИ І ЛЮДИ

Під таким наголовком хочу продовжувати інформувати наш загал про різні видавничі події: книжки, авторів і видавництва. Підхід до тих справ у моїх статтях (у часописах і журналах таких, як “Дзвони”, “Поступ”, “Життя і Слово”, “Нова Зоря”, “Шлях”, “Правда” і багатьох інших у часі від 1917 року по сьогодні, та в особних книжках, нпр. “На фронті української книжки”, “Добра преса”, “Самоосвітні видання”, “Смерть у газеті”, врешті першій серії “Книжки і люди” з 1939 р.) постійно викликавав різні закиди в мій бік, не тільки збоку ворогів християнської науки віри, але і навіть деяких перелітературених католиків, мовляв: “ви непотрібно занечищуєте літературну критику своїми розважаннями про етичний зміст

твору, коли нпр. такий католик професор університету др. Фрідріх Вагнер вирішує, що ціль мистецтва не етична, а естетична — отже і в вашій літературній критиці ви повинні розглядати твір виключно під естетичним кутом зору.”

Згода, якби я писав “літературно-критичні” нариси; та проте я своїх рецензій за такі “чисто-літературні” не вважаю і **свідомо не хочу вважати**. У бою за просто фізичне існування, не кажучи вже про духове вдержання наших християнсько-українських позицій у боротьбі з диявольським большевизмом і подібними йому супутниками: поганським націоналізмом та масонським “гуманізмом” і технократизмом — уважаю, — що нам, українцям-християнам, не вільно замикатися тепер у якісь “башті” зі сло невої кости” так званої “чистої літератури”, якщо не хочемо, щоб нас стратували копита тоталітаризму чи задусила лабетами в рукавичках із людської шкіри так звана “гуманність.”

Іполитові Тенові (H. Taine) на його твердження що “твір виростає з оточення”, відповів Еннекен (Hennequin): “ні, це твір формує оточення”. Очевидно, обидва мали рацію. “Письменник, що творить, мусить раз наважитися, чи він друкує свої твори, чи ні? Коли він видру-

кував, — від тієї хвилини його твори належать не тільки до нього, від тієї хвилини люди зводять на його твір очі, від тієї хвилини він впливає на людей.

“Для письменника, що видрукував свій твір, по видрукуванню може найважливішим є істотний, живчиковий зв'язок із читачем..

“Отже творчість письменника може мати нераз дуже велике значення для його раси. Письменницькі зусилля важні для цілої раси. Література може утримати єдність і енергію раси так само, як і інші шляхи її духової організації. З цього погляду затирається всяка різниця між організаторами раси: письменниками-мистцями, філософами чи героями..

“Писати — це значить “твердити” — казав Бальзак. У глибині кожного твору є певний догматизм, чи як там названо його — Standpunkt — освітлення, пункт бачення, становище. **Без догми не можна нічого написати** в літературі, не тільки зсинтезувати, але навіть розповісти. **Той, хто оповідає** — не вагається: він зробив вибір і він твердить уже тим вибором своєї оповіді. Невтомний французький дослідник літератури бачить у кожного письменника — “навіть найбільш легковійного” — догму в творчості. І чим сильніша є догматичність пись-

менника (при одночасній силі його синтези), тим цікавіший він для свого оточення...

“Самих догм багато і кожна з них може більше чи менше впливати на письменника... Але всі вони разом, і кожна зокрема є твердженням, афірмативністю, що провадить без вагань читача. Отже твір письменника організує і провадить почуття читача. Є підстави назвати місію письменника в суспільстві — провідницькою...

“В свідомім будівництві, в свідомім організуванні, свідомім провідництві відповідає кожний провідник, організатор чи будівничий. Чому письменник, організатор і провідник не має відповідати за свої твори? Чому найменший робітник, що носить цеглу, відповідає за її укладення, чому найнижчий вартовий відповідає за свій відтинок фронту, — а письменник, *vir illustrissimus* свого оточення й культури має бути невідповідальним? Відповідальність не може понизити жодної особи. Думка, що письменник — це безхарактерна питія, шаман, кльовни чи просто жак без відповідальности, далеко більш понижуюча, як те, що письменник — то людина, повна своєї гідности і гідности своєї духової раси.

“Як особа, як вільна людина, що творить і потрапить обмежити свою творчість, письмен-

ник безумовно відповідальний перед своїм суспільством, своєю расою..

“Борони, Боже, відповідальність не є жадною вказівкою в процесі творчості. Нема в ній того, як має писати письменник, є лише пересторога, річ, що її самовиховання може перепровадити з свідомости в підсвідомість. На творення самих образів тим самим (відповідальність) могла б і цілком не впливати, вплив цей може б вилився тільки в експонуванні образів, у їх ієрархії, в підсвідомій частині “partis pris” (“односторонности”) письменника. Чи має письменник право бути валахом, або деправатором тисячів, чи має право топтати найсвятіше для них, сіяти безнадійність, або кликати до безглузлого знищення власної раси?”

Що ж більше шляхотного й людського, як повищі питання? Однак завжди будуть голоси серед письменників: “Не хочемо жадного стриму і жадної відповідальности. Чому письменник конче повинен нести обов’язок, чому має себе обмежувати?”

“Таких — не бракує, їх, що обходяться без відповідальности не лише за свою духову расу, а й взагалі за людську гідність. Ніхто не може змусити письменника до відповідальности. Відповідальности не наказується згори, її бе-

ремо на себе. Відповідальність може бути тільки добровільна...”

Я нарочно навів повищі слова націоналіста-письменника бл. п. Юрія Липи, з його статті п. н. “Провідництво письменства.” Бл. пам. Ю. Липа мав високе почуття національної гідності, а за свої переконання поклав життя. Отже його слова повинні хіба бути важними для тих, які в ім'я нації та її великості обурюються на всяку критику літературних божків. Із наведених слів Липи видно виразно, що й поважний націоналіст мусить ставити літературним творцям домагання відповідальности; бо не нація має служити творцям, а творці нації.

Врешті слова Липи різко підкреслюють свідому брехню тих аридників літератури, які відпекуються, буцім то, руками й ногами, всякої світоглядности в мистецтві, мовляв: воно не знає світогляду, тільки красу, тільки форму. Навіть румегаючі пережувачі сіна, якби вміли писати й давали літературні твори, то все таки мусіли б зайняти в них якийсь світоглядне становище, бодай штандпункт “історичного матеріалізму”: сіна й стайні...

А там: тож і новітні вчені дослідники теорії літератури кажуть, що наука, яку ми популярно називаємо літературознавством, не має одного предмету, а має їх два: 1) пред-

метом **критично-описових** дослідів є літературний твір — “психічний витвір, закріплений у змисловім виді, а саме спеціально під видом письменницьким”; 2) натомість предметом **генетичних** дослідів є дійсність, яка знаходиться поза поетичним твором і до пізнання якої даний твір є тільки засобом. Бо предметом міркувань стає в тих дослідах людина-творець (автор), чи, кажучи докладніше, деякі факти того творчого процесу, який попередив у душі автора повстання його твору. Із тих двох предметів — на гадку деяких дослідників — тільки перший належить до властивої науки про літературу; натомість генетичні досліді можна б уважати за осібну ділянку науки, причислюючи їх частинно до історії культури, то знов до психології творчості та психографії.

Інший знов учений ставить — попри згадані вище два предмети — ще й третій рід дослідів, називаючи їх **3) динамічними**: у таких дослідах предметом обсервації стають **наслідки**, які дане літературне явище викликає. У приміненні до літератури — динамічні досліді повинні зайнятися також іще й долею твору, який уже дістався в руки читачів, та **його впливом на світ**: словом: ті досліді повинні піти в напрямі пізнання “літературного руху”, який викликала дана книжка.

З того видно, що справедливих міркувань про головну ціль літературного твору: ціль естетичну — ніяк не заперечує та умовина, що при розцінці якогось літературного твору візьмемо — крім естетичних критеріїв — також інші, вище намічені. Нас — християн — особливо цікавить тут **етичний критерій**: яке становище займає в своєму творі автор до християнської етики та які його погляди на релігію. При цьому ми ніяк не заперечуємо конечности розглянути найперш — при розцінці белетристичних творів — естетичні вартості твору, які й вирішують, чи даний твір належить до красного письменства, чи це просто тільки виплід графоманії, писанини. Інші критерії при розцінці твору, нпр. етичний критерій, роблять із розцінки тільки те, що вона не має вже повного права на назву “чисто літературної критики.” Та хіба болітиме нас від того голова? Хіба ж заперечує хто назви “літературного критика” нпр. масонові С. Єфремову, хоч не тільки його рецензії, але й уся його “Історія українського письменства” написана саме під кутом громадянської вартости літератури?.. А що ж казати про такі домагання “чистоти” літературної критики в час, коли в підсоветській Україні все, значить і літературу, розцінюють в аспекті придатности цілям

партії?.. Отже “не час жаліти рож, коли ліси палають”. Людина українська, яка в сучасний мент заперлася б у таку “башту” зі слоневої кости, була б схожа на вченого Архімеда, який у час боротьби за життя власної нації, спокійненько креслив на піску свої геометричні фігури: надбіг міцний і дикий варвар та стяв мечем переінтелектуалізованого “чистого” науковця. Хто хоче, може над тим плакати; та краще їсти обід таким, яким подає його нам бог часу, Кронос. Коли глядіти на таких пересадних інтелігенцлерів і льартпурльартівців (“мистецтво для мистецтва”), то не дивуешся, що большевики вигублюють у себе **таку** інтелігенцію, бо, хоч вона своєю інерцією й обломовщиною вкупі з безвірним аморалізмом і дефетизмом лібертинів приготвила ґрунт революції, то проте — так же добре — мусіла б усяку, нехай і революційну будову — завалити.

Отже буду й надаліше писати свої рецензії, як жива людина для живих людей, стоячи на становищі, що не людство чи нація мають служити книжкам, мистцям чи культурі, а навпаки: **книжки, мистці, культура мають бути для живих людей і потреб їхнього духового й фізичного здоров'я.**

**
*

Пишуть мені деякі виховники й душпастирі, що варт — для кращого використання моїх рецензій менш освіченими бібліотекарями — подати на початку рецензії коротку завагу: для якого читача дана книжка надається, беручи під увагу християнський світогляд. Отже треба такого справедливого домагання послухати: відтепер при бібліографічнім описі книжки даю відповідну букву, яка подає таку практичну придатність книжки.

Ті букви подають мій погляд на дві справи:

- 1) для якого читача дана книжка надається;**
- 2) яка морально-виховна вартість книжки.**

Щодо 1) точки, то даю три букви: **Д** буква означає, що книжка для дітей; **М** буква означає, що книжка надається для молоді (очевидно, що можуть її читати і простіші люди, яких психіка схожа на психіку молоді); врешті буква **С** означає, що дана книжка надається тільки для старших (через питання згл. описи мало пригідні, а то й невідповідні для молоді й дітей).

Щодо 2) точки, то даю чотири букви: буква **К** означає, що книжка особливо католицького доброго змісту, така, що до неї можна би прикласти назву “католицької літератури”, як її розумів св. п. о. Т. Коструба (пор. його статтю “Що таке католицька література” в “Життю

і Слові” 1948, стор. 54-68). Буква **П** означає, що книжка позитивна з огляду на поставу в ній автора до віри й моралі. Буква **З** означає, що можуть її читати “з застереженням” тільки старші та більш етично вироблені люди. Врешті буква **Н** означає, що книжка негативна, та що її читання треба відрадити всім, як таке, що може шкодити здоров’ю їх душі.

Ясна справа, що як людина не може мати ніяких претенсій на непомильність своєї оцінки; всетаки понад тридцятьлітня праця в тій ділянці — гадаю — повинна дати моїм рецензіям деякий авторитет в очах читача-християнина.

Олександр Мох

Торонто, червень Р. Б. 1953.

В. Марська: “БУРЯ НАД ЛЬВОВОМ”

В. Марська. БУРЯ НАД ЛЬВОВОМ. Повість у двох частинах. 1952. Видавництво “Київ”. Філядельфія. — Стор. 212, форм. 138×216 мм. Ціна \$ 2.20. (Обгортка С. Гординського). — С. 3.

“Буря над Львовом” Марської (псевдонім видної діячки давнього “Союзу Українок” у Львові), повість у двох частинах, це справді “подвійна” повість. Бо написана вона не тільки в двох частинах (назви: “Весна восени” і “Сіре й червоне”), але й самим літературним родом подвійна: мотив видуманої еротичної пригоди старшої “невижитої” розведенниці з розведенцем (“Весна восени”) вишитий на канві малою не мемуарно поданої правдивої

дійсности 1939-1940 рр., канві, яку можна б зачислити до роду т. зв. “ключевого роману” (в яким дійсні знані особи виступають під прибраними назвищами, т. зв. Шліссельроман). Ця друга частина (чи радше: канва), якої героями є різні львівські інтелігенти і сам Львів тих часів, а яку авторка справді пережила й бачила, це дійсно реальний Львів (хоч неповний!) тих часів; ось нпр. сенатор Остапович авторки це буде дійсний сен. Остап Луцький, і под. Саме в представленні тієї львівської дійсности в “ключевій” частині повісти Марської лежить дійсна вартість її твору, вартість радше хронікарська, ніж белетристична. Другий же мотив повісти, еротичні переживання підстарілої жінки, для нас і з морального і з белетристичного становища — що можна сьогодні нового й оригінального сказати ще в повісті про еротичне?... — мало цікавий і мало вартний. Хоч представлення Львова й української інтелігенції його в тих часах у Марської неповне, бо нема в неї зовсім життя нпр. священників чи ітелігентів-католиків (не з метрики тільки!), проте воно представлене дуже цікаво — повість читаєте “одним духом” — і для майбутнього історика тих недавніх подій дає добру характеристику

нашої ліберальної верхівки типу “Діло” — УНДО. У реальному представленні цього міліе авторка така вірна, що навіть саму себе представила дуже неспідхлібно, гірше як це нам про неї доводилося чути від її неприхильників (стор. 89, 93).

Натомість не станула авторка на справжній висоті реалістки вже в другій частині “ключевого роману”, яка описує події за першого приходу большевиків 1939-1941: тут вона поминула побіжно дуже багато цікавих речей нпр. літературний клуб і под. Але це діло авторки: вважати, що потрібне для доброї композиції повісти; адже ж повість — не хроніка.

Друга (літературного жанру, як ми вже вище подали) частина повісти: роман старшої розведениці (сатиру на психіку такої пані маємо вже в “Лисі Микиті” Франка: “а він її не розумів”...) з молодшим розвідником (обов’язково, для приличности: покривдженним і “не з власної вини”), хоч не для молоді написана, проте цінна для історика (але не від літератури!) тих часів тим, що в ній, наче в сочці, зібрана вся асфоделево-двоєвірна ідеологія жінок типу львівського “Союзу Українок”, чи радше: його проводу, репрезентованого м. і.

і світоглядом самої авторки. Маємо тут і розводи, і любов без шлюбу поміж подруженими, і згонювання плоду (натяк!), і “любов без страху” американською термінологією кажучи — скрізь і в усьому легке життя-вживання, і деклямації про Україну, і легко-негативне ставлення до “офіційного” націоналізму ОУН, і незрозуміння чистоти обичаїв (глум над большевиком-ідеалістом, стор. 170), поганське обоження Людини (189), кумедна “релігійність” (110, 210 і і.), незрозуміння і дилетантизм у суспільній праці (142), — і багацько-багацько темного подібного; а над усім ерос, ерос “невижитої” жінки... Так. Але спитаймо себе, чи не був саме таким тодішній ділоундівський Львів?... Якийсь рід “легкого” життя, як “легкою” була й лектура, якою ця інтелігенція зачитувалася (а загляньте до статті “Що в нас читали”, “Шлях” ч. 37 з 1952 р.) і з неї такого саме життя вчилася: життя ситих метеликів, яких одинокою рацією було: вижитися... Якою ж великою Божою ласкою був би міг статися для них отой страшний удар-пробуд 1939-1941 і дд. років, який авторка так реально описала. Але вони не скористали з тої страшної лекції: замість пробуду, бачимо тільки меланхолійне йойкання: їх-

не “життя втратило назавжди свій колір і запах” (212). Закінчення, яким авторка замикає свою подвійну повість, хоч виглядає на пізніше додане й нещире (для здобуття прихильності жидів), безсумніву в 100% справедливе: героїнка повісти, лібертинка Оксана, бачить нелюдяність німців супроти жидів:

“У жахливій симфонії цього вечора є щось понадлюдськи страшне, несхопне розумом. Є в ній страшні образи близької смерти поневіряних, що їм кажуть прикидатися собаками, є в ній короткі фуги громів-передвісників катаклітичної загибелі тих, що хоч носять на поясах Боже ймення,*) забули Бога. Та все покриває сопух розкладених трупів, прокльони і гнів народу.

“Без Божого благословення... “думає раптом Оксана. Вона думає про своє власне зломане щераз життя, про огиду знуцання над людиною і про жах усього, що відкрилося в усій наготі двадцятьсьомого червня року божого тисяча дев'ятьсотсорокпершого.”

І, як в оповіданні молодесенької Лесі Оленко п. н. “Зелені дні”, так і в повісті зрілої Марської нема ясної відповіді на запит: чому зло в світі — отже закінчення обидвох творів трагічно-поганське. Але зрілому читачеві з

католицьким світоглядом дадуть проте обидва твори добрий поштовх до розв'язки цього питання, чому зло в житті: бо люди не живуть так, як Бог того хоче!

*) Німецька піхота мала на поясах, на животі!, напис "Гот міт унс — з нами Бог!"...

М. Кузьмович-Головінська: “СЕФТА”

Марійка Кузьмович-Головінська. СЕФТА й інші оповідання з бойківського життя. — Видавництво “Америка”. Філадельфія 1952. — Стор. 199 + нпг., форм 117×183 мм. — Ціна \$ 2.00 — Обкладинка роботи Святослава Гординського. — К. С.

Св. пам. о. Т. Коструба ЧСВВ у своєму огляді п. н. “Що таке католицька література” (“Життя і Слово” р. I. стор. 59) писав: “Ідеал католицької літератури — це писана католиками така література, що впливає з освідомленого життя ласки в письменника, є органічно (не проповідницьки!) моральна, а в ділянці словесного мистецтва є гимном у честь Творця.” В дальшому розгляді українських літературних творів, що підходили б до тако-

го ідеалу, о. Коструба найшов їх дуже мало. І нам, що розцінюємо українські книжки, рідко коли приходиться мати таке щастя, щоб можна було дати по оцінці знак “К”, тобто зачислити дану річ до творів католицької літератури. Зрештою і в загально-світовій літературі (белетристиці) маємо таких творів відносно дуже мало. Розгляньмо під тим аспектом “Сефту”.

Ще до другої світової війни накладом львівського часопису “Мета” вийшли два оповідання М. Кузьмович-Головінської — “Вівчар” і “Вітрениця”, а перед самою війною більше оповідання “Сефта”, що навіть через війну не пішло в обіг. До цих трьох оповідань авторка додала найдовше четверте п. н. “Фінетта”, написане вже в Філядельфії (лючень 1952). Так склалася збірка “Сефта й інші оповідання з бойківського життя”. Авторка, католичка, жінка священика, відома нам теж і з інших оповідань (м. і. працює і над літературою для дітей) та дуже цікаво написаних споминів із еміграційного життя, з яких тільки дещо побачило друкарську краску. Хто авторку ближче знає, мусить набрати переконання, що її писання впливають справді з християнської душі.

Чи є оті оповідання католицької авторки словесним мистецтвом? Мусимо відповісти: без сумніву. Певно, що авторка не належить до отих наймодерніших шукачів нового за всяку ціну, як цього домагається дехто з новіших критиків, прихильників старого клича “мистецтво для мистецтва”; такі критики не найдуть “новшеств” ані в композиції, ані в стилі Кузьмович-Головінської. Але, як існують у малярстві поруч себе комедіант-обманець-комуніст жид Пікассо та рівночасно з ним цілий ряд визначних дійсних малярів “старого” стилю чи стилів, так вільно теж мати нашої авторці свій стиль, нехай і не надто модерний. Тим більше, що її стиль нічим не гірший від стилю Стефаніка чи Коцюбинського, а від “Тіней забутих предків” того останнього ще й далеко кращий огладою мови.

Зразки: “І знову тиша котиться каменем у село і ліс засипляє”. (Стор. 10). — “А поміж хатами ходить вечір. Сіє дрібним дощиком та й дзвонить об шибку віконця”. (25). — “Понад горами снується мряка і темніють смєреки. Хати немов постарілися і насунули іще більше стріхи на віконця.” (30).

Авторка вміло вживає так званого психофізичного паралелізму (рівнобіжність пере-

живань і природи): “Радість роз’яснює обличчя Сефти. Під печею оживає цвіркун. Жмурить очка та муркоче пісеньку киця, а біля порога вдоволено б’є хвостом старий пес.” (26). — “Терпіння входить у хату і в’їдається боляче в душі та й засихають сльози. На дворі шаліє буря. Дощ має сліди недобрих людей і плачуть стріхи біля кожної хати.” (39).

Тільки зрідка псує цю вроджену поезію авторки журналістичний вислів: “Нервозно творила безлад у взірцевому порядку.” (48). — “Питайний знак, як закінчиться оце все, завис над горами, лісами.” (81). — Проте таких газетних висловів найшли ми на всю книжку ледве кілька. Цікаве, що більше їх саме в оповіданні, що написано вже в Америці, “Фінст-та”; воно слабше поетичним висловом, зате ліпше композиційно. Прекрасне враження від стилю авторки псує теж її манера вживати знаків наведення “” при менше відомих словах чи провінціалізмах: ті знаки переривають поетичне переживання читача та відводять його від чуттєвого захоплення в бік раціонального.

Багатство поетичного вислову авторки не тільки доказ її живого природного таланту, але часом навіть може і хиба її тоді, коли

йде про пропаганду ідей чи тенденції авторки: тож постійне оперування поетичними образами й розв'язування ними мало що не всього, що авторка хоче сказати, вимагає від читача більшої літературної культури й через те обмежує популярність творів у читачів, які звикли приймати все “мов на лопаті” викладене. Ну, але ж це доля всіх справжніх поетів... Подібну “хибу” мав нпр. відомий католицький повістяр Павло Келлер (німець) і б. і. Авторка висловлює все образами й натяками: чи це буде акція, чи переживання-психологія. Отой надмір образів нагадує нам трохи надмір барв у стилі імпресіоністів. Тим авторка “Сефти” дуже різна від нпр. Н. Королевої: в Головінської ми все **відчуваємо** образами, в Королевої **бачимо** образами, почасти й **рефлектуюмо**. В Головінської образи природно-народжені, а нпр. у Гриневичевої вишукано-вирізьблені. “Співаю, як співає птах, що жиє на галузці” — могла б авторка “Сефти” сказати про себе словами німецького поета. Було б цікаво порівняти ще авторку з іншими “бойківськими” авторами.

Як стиль, так і все інше в авторки можна б схарактеризувати словами: **проста правда**. Коли я багатьох наших сучасних письменни-

ків назвав вітаїстами, людьми гонів у негативному значенні, (пор. мою статтю “Доба демона й література” в 2. ч. “Життя і Слово” 1948, стор. 144-160; взагалі те 2-ге число присвячене вітаїзмові в літературі), то п. Головінську я назвав би “вітаїсткою” в християнському значенні: вона християнка в житті, отже природно і християнка в писанні; ота “аніма натуралітер християна” (природно-християнська душа). У Королевої християнство вже досить раціональне, часами навіть мужеськи-епічне. У Кузьмович-Головінської воно підсвідомо природне, чуттєве, ліричне. Здається: всі прикмети “слабої жінки.”

А проте авторка “Сефти” творить перелім у нашому письменстві саме представленням отієї християнської “сили в слабості”. Сучасний світ, полонений обожанням сили, позабув майже зовсім на погорджуване Ніцшем християнство любови. “Бог люби єсть” (Бог є любов) каже св. Іван, що “був учнем, якого Ісус найбільше любив”. Особливо позабуває оте християнство всепрощаючої любови наш націоналізм типу Донцова. Там скрізь обоже-на сила, перемога над іншими; там скрізь паує “брати” а не “давати”. Колись представив оту правдиво жертвенну любов — “карітас”

а не “амор” — старий наш Квітка-Основ'яненко в оповіданні “Щира любов”; дуже добрим відповідником до цього оповідання Квітки є “Вівчар” Головінської: там герой жертвує навіть свою любов саме з любови, для добра милуваної жінки.

Слабі жінки, Сефта чи Фінка, хоч спочатку може трохи вітаїстки з нахилом у поганське, підо впливом традиційного, але живого християнства стають героїнками дійсного життя, не тільки в родині, але навіть і в нації. Їх гонові вітаїстичні сили управильнює і зводить на правильний шлях **християнське сумління**. Коли хтось із осіб грішить, то робить це “не зважаючи на гріх” (23), про який проте добре знає. Саме отим підкресленням природности сумління, як найвищого чинника в людині, вищого над гони, а проте так само природного, п. Кузьмович-Головінська розбиває сумну традицію в нашій літературі: Коцюбинського, Черемшини, почасти й Стефаніка — представляти наш простий нарід як якихось поган, у яких є тільки гони, а ніякого сумління.

Проте не треба думати, що авторка “Сефти” це якась “гуманітаристка” у теж сумної пам'яті традиції М. Вовчка, Дм. Марковича, Модеста Левицького чи навіть у початкових тво-

рах В. Королева-Старого. Ні, в неї нема й крихітки безвіроісповідної “гуманности”, а є людяність із християнської любови. Традиційно-ялове “гуманне” заступає тут цілий ряд правдиво-християнських вартощів: милість (карітас) а не кохання (любов); праця а не говорення про права людини; честь (“хлопський гоньір”), любов землі, молитва, страждання, обов’язок а не тількиприємність, родина, материнство, батьківство, діти і под. Цілий ряд християнських елементів, елементів надприродного об’явлення, а тут природних, як сама природа: сумління, сповідь, знак хреста, свідомість покути, поміч у Розп’ятому, втеча від гріху, прощення навіть найбільшому грішникові, життя з священником як визначним чинником у житті села, церква, дзвони, докори сумління за гріх негідного прийняття св. Причастя і багато т. п. У Кузьмович-Головінської люди зовсім не святі й підлягають теж гріхам; але з них вони каються і направляють зло. Тут саме: **у волевому чиннику, в підкресленню його на кожному місці, лежить новість ідеології авторки “Сефти” в нашій літературі.**

Гідна подиву є в авторки її дискретність в описі навіть дуже різких справ: нпр. аборту, гріху нечистоти, породу і под. Ця дискреція

дуже приємно вражає нас також тоді, коли авторка вживає її для опису речей, які, названі по імені, надали б книжці посмаку тенденції чи пропаганди (ОУН 82-83, УПА 108, 130) і под. А при всій тій самій дискреції й здавалося б нетенденційності книжки, вона порушує безліч проблем дуже сучасних і дуже наболілих. Там знайдемо і проблеми соціальної кривди нашого села, і проблеми національні, і проблеми співжиття статей, подружньої любови, депопуляції нашого села, большевизму, націоналізму й баг. под. дуже й дуже актуального. Треба признати, що авторка всі ті проблеми розв'язує в дусі дійсного християнства, нераз дуже противного духові тих кол, серед яких авторка в життя оберталася: тим більша її заслуга. Патріотизм авторки лучиться з християнством (73 і под.), і через те він не має отого прикрого горлання про неньку Україну, а має **чин для неї, чин** навіть у посвяті власного життя. Коли хтось грішить, то й сама земля відчуває, що такий "не наша дітина" (33). Кривда села болить і священика: "І видається старенькому: струмочками з усіх загород, від дверей кожної хати пливе сльозами кривда гірка. А він ловить оці всі струмочки. Втягає в себе каплю

до каплі цієї жовчі, поїть свою душу.” (73).

Одиноким ідейним прогріхом збірки “Сефта” є, на мою гадку, поміщення в ній оповідання “Вітрениця”. Це оповідання, подібно як деякі оповідання Королевої, містить у собі ряд магічно-поганських елементів, які — нехай навіть і правдиво представлені — псують ідейну одноцілість збірки.

У ряді белетристичних видань “Америки” збірка оповідань М. Кузьмович-Головінської — найцінніший вклад і треба щиро радіти, що нею українська католицька література дістала нову визначну письменницю з багатим ідейним і стилевим надбанням.

Ю. Тис: “СИМФОНІЯ ЗЕМЛІ”

Юрій Тис. СИМФОНІЯ ЗЕМЛІ. — видавництво Миколи Денисюка. Буенос Айрес, 1951. — Літературна Бібліотека ч. I. — Стор. 128. форм. 115×155 мм. Ціна \$ 0.80. — Тираж 2000 прим. — Обкладинка роботи Б. Крюкова. — С. 3.

Наведеною вгорі книжкою розпочав п. Микола Денисюк, родом із Галичини, колись гуртівник книгар, тепер асортиментист і видавець, своє нове видавництво, як сам пише: “серійне”. Має воно бути чимось у роді т. зв. тяглих постійних видань: один формат, однаобразність ціни й зовнішнього вигляду. Помисл безсумніву добрий, естетичне виконання було б навіть високовартне, як би не недо-

тягнення друкарні, що псують уміння графіка й видавця.

Перша книжка з заповідженої “Літературної Бібліотеки” це історично-споминові нариси Юрія Тиса (псевдонім) п. н. “Симфонія землі”. В летючці для преси названо їх неслухно “літературні есеї-нариси”, бо ж вони не про літературу трактують, а подають описи славних місць і людей та минулого нашої землі — все те оповите сентиментальним серпанком суб’єктивних спогадів автора. Ю. Тис, колись співробітник католицького місячника “Поступ”, пізніше діяч Фронту Національної Єдності (Д. Палієва) та наш військовик (Дивізія); по професії інженер-хемік. Колись видав був теж під псевдом малобелетристичне “історичне” оповідання “Під Львовом плуг відпочивав”. Коли порівняти його теперішні твори з тим першим, то слідний досить великий поступ у поетичному стилі автора; натомість майже не слідно поступу в світогляді (за близько чверть століття!).

Про свою нову книжку пише автор: “...є місця і є речі, які носять на собі тавро вічності. З ними зв’язані спомини не однієї людини, а цілих генерацій, і в них мріють давні світлі чини, що формували долю твоєї бать-

ківщини. Про ті місця рідної землі прочитаєш у цій книжечці, яку дарую тобі, на твій суворий шлях у чужині. Хотів би я, щоб із тих окремих картин ти відчув батьківщину, як спільноту долі минулих, сучасних і майбутніх поколінь.” (стор. 8).

Критик В. Державин назвав книжку сентиментальщиною. Доц. І. Павелко (“Овид” 1953, ч. 3) боронить автора перед тим закидом: “...сентименталізм (Ю. Тиса)... чимось відрізняється від того сентименталізму, до якого ми звикли в своїй і іноземній художній літературі. Звичайною виробленою традицією на пряму сентименталізму є розуміння того, що зв’язок світовідчування читача з викладеними образами в творі йде через **образи людей**: люди певної епохи, суспільного середовища чи історичної доби, в характерах безпосередніх чи символічних, виступають як засіб поєднання поміж художнім еством твору і читачем. Ю. Тис вибрав зовсім інший спосіб свого сентименталізму: у нього **світовідчування читача пов’язується не з образами людей, а з образами-речами**, а саме з пам’ятками нашої національної слави, історичної минувшини чи сучасности. Образами пам’яток нашої минувшини, що залишились і понині в Гали-

чині, чи на Волині, які були свідками нашої слави, нашої боротьби за існування й самобутність, свідками переживань, страстей і рухів наших пращурів у певні історичні епохи, Тис намагається викликати почуття любови до нашого краю.

“В його “Холмському стовпі”, “Крилосі”, “Галицькому містечку” вкладено стільки ліризму й чуттєвості до руїн і залишків нашої історії або суспільно побутової структури села, що вони мимоволі викликають почуття національної любови, потяг до своєї самобутності й пізнання нашої минувшини... Задумою й ліризмом бренть у нього характеристика цілої нашої національної округи — Полісся, що становить собою певну печать усього нашого історично-національного ества, і з яким автор зв'язує читача через **образи сентиментально-ліричного замилування природою Полісся**, як символом нашої корінної національної суті...

“З морально-національного боку така ідейна настанова оповідань, подана через оригінальну сюжетну структуру, приносить тільки користь: бо український емігрантський читач, особливо наддніпрянець, звик чути про своїх братів-галичан тільки в світлі різних антагоністичних комбінацій взаємопоборювання бац-

дерівців і мельниківців, групової боротьби, антагонізму й т. п. Тут же, в оповіданнях Ю. Тиса, Галичина виступає як країна нашої історичної слави, що й досі схоронює пам'ятки її... На них, а не на елементи антагоністичні поміж галичанами й наддніпрянцями, скерував своє ідейне вістря автор... Такий сентименталізм ми вітаємо!”

Назагал Ю. Тис досить справно справився з наміченим собі завданням: йому вдалося порушити в своїй книжці ряд цікавих моментів: Львів, святий Юр, Скит Манявський, Крилос, Холмський Столп, Країна болот і лісів (Полісся), Біла Гора, Українська вояцька пісня, Діти львівської вулиці, Галицьке містечко, Козацькі могли під Берестечком — ось наголовки окремих нарисів. Не тільки краса опису, не тільки вмлі асоціації описуваного з пережитим і сучасним, але й ніжне тепло любого спомину, що нагадують найкращого споминкаря-сентименталіста нашої літератури — Богдана Лепкого, — все те свідчить добре про Ю. Тиса як поета й культурника. “З формально-стильового боку Ю. Тис обрав оригінальну форму, в власне: **оповідання-опис**. Така форма досить трудна, бо письменник не йде за виробленою традицією творити сюжет, ув'язуючи його певними ситуаціями; він не тво-

рить якоїсь певної окресленої фабули, а описує. Описуючи, він оздоблює свій опис різними авторськими ліричними фігурами; інколи він удається до образного трактування характеру. З боку сюжетної побудови ця манера досить невдячна: вона не дає різниці пікантних художніх комбінацій, багатьом може не подобається через відсутність барвистих ситуацій і сюжетних ускладнень...

“Окремі художні прийоми оповідань-описів Ю. Тиса характеризуються різними нюансами: сюжетна архітектура в’яжеться через різні лірико-сентиментальні фігури автора; в переважній більшості рясніють лірико-сентиментальні оклики й запити; буває й так, що вони інколи порушують структурність оповідань (порушення хронологічності в опов. “Львів”); інколи автор удається до імпресіоністичної манери давати мазками образ (Холмський Стоп) ... Мова письменника виразна, з характеристичним кольоритом щодо певних місцевих чи групово-професійних особливостей; так нпр. в оповіданнях із сюжетом про Волинь виразно виступають мовні особливості мови поліщуків, а в “Дітях львівської вулиці” подається мову жаргону батярів і т. і.” (цит. доц. І. Павленко).

До моральної вартости недостає “Симфонії

землі” одного: ясного морального світогляду. Автор, попри напівправду вартні й високоморальні речі, ставить у “Симфонії землі” з величними подіями й людьми на один моральний рівень також і львівських... батярів (“Діти львівської вулиці”), малює залюбки їх обманни, злочинства й т. п. Це виразний моральний ухил у бік большевизму, який саме теж уважає вуличне шумовиння за “соціально близький” пролетаріатові елемент. У польській літературі визначним (формою) письменником цього типу є нпр. Сергій Пясецький, сам екс-злочинець. У нас пробує прославлювати батярів останніми часами С. Байдович, давніше писав на подібні теми Б. Нижанківський.

Певно, якщо б Ю. Тис писав свою “Симфонію землі” як наукову розвідку чи соціологічну студію, то був би в праві згадувати і батярів. Але ставлення в чуттєвому творі батярів поруч величніх постатей нашого минулого — викликає несмак у читача і свідчить про помішання моральних категорій у світогляді автора. Подібне находимо, хоч уже не так ярко, і на інших місцях книжки: нпр. повторювання старого трафарету, буцім то Білас і Данилишин були “лицарі **абсурду**” (15), чи підношення, поруч гідних і високих постатей, дрібних демагогів та ще менших людців нпр.

Голубець і Седлецький — поруч себе (15), або знов: Гонга, Залізник і — Кричевський (90), то Різдво і... “свято” весни (73). То знову ж трафарет-нісенітниця: “тут діють і абсолютно потверджуються філософічні навчання Сковороди” (65) і баг. под. Усе те свідчить про непережування аж до ядра ріжних начитаних “мудрощів” автором, отже про його пересічність і плиткість, як мислителя. Підсування (двічі) читачеві для подиву й спочування саме коханки кн. Осмомисла (як це колись зробив був О. Назарук), указує на невпорядкованість світогляду автора щодо шостої заповіді, чим автор уже сумно пописався в Аргентині. Тут, здається бере почин деяка внутрішня неправда автора: з одного боку він пише прекрасно нпр. про хрест (127) то знов насміхається справедливо з божка “поступу” (77), а з інших знов місць книжки висувається марево плюгавого вітаїзму в душі Г. Гессе чи навіть А. Розенберга: 41, 51; “динамізм і мудрість раси” 60, 74; “пам’ятник вітальної сили” (83) і под. Правда, всі ті недотягнення світогляду автора, подані дуже легенько, майже непомітно, а проте вони тим більш небезпечні для простого читача, бо лекше стравні. Вітаїзм слідний іще більше в тім, що автор для свого власного національ-

ного не має ніде ані слова критики: що наше, те святе: так було б і в Гессе, якщо б він виходив із становища націоналізму.

Я знаю, що навіть не один католик-читач, прочитавши ці мої замітки в бік автора, не погодиться з ними, мовляв: не треба шукати діри в цілому. А проте: сьогодні такий час, що ми українці державницького становища, майже не маємо в наших рядах книжкового руху, який сяк-так відповідав би нашим великим задумам. І для того саме наш критерій для книжок, які з таким трудом просто “смертельно” приходять на світ, мусить бути далеко більш суворий. Це нині не фен-де-сієкль 1900 років, а “доба сувора, як вовчиця”. І тому мусимо при нашій оцінці книжки “Симфонія землі” поставити слово “з застереженням”: тільки для зрілого читача.

В. Янів: "ШЛЯХИ"

Володимир Янів. ШЛЯХИ. — Мюнхен 1951.
— Пластове видавництво "Молоде Життя".
— Стор. 158 + 1 нпг., форм 142x208 мм. —
Обкладинка М. Білинського. — Ціна \$2. — С. П.

Автор народжений 21. IX. 1908 у Львові, син відомого гімназійного вчителя математики. Свого першого вірша надрукував іще 1926 р. Має збірки поезій п. н. "Сонце і грати" та "Листопадові фрагменти" (обидві — Берлін 1941). Збірка "Шляхи" є, так сказати б, антологією творчости поета за 1939-1951 рр. Багацько з тих віршів написано по в'язницях, якими вело поета націоналістичне минуле. Сьогодні В. Янів спеціаліст у психології, габілітований доцент Українського Вільного Університету в Мюнхені і дійсний член НТШ. Ці-

каві його розвідки п. н. “Німецькі концентраційні табори”, “Поезія у в’язниці”, “Психологія в’язня”, “Психологічні основи окциденталізму” та соціологічні статті про українську родину й суспільні верстви в “Енциклопедії Українознавства” (1949, I. том).

Але ні в тій же енциклопедії, ні в Радзиковича “Українська література ХХ. століття” — поза бібліографічною радше згадкою — нема про Янова-поета ні слова... Також критика в угаверівській “Сучасній Україні” привітала збірку “Шляхи” В. Янова дуже саркастично. Бо на диво водиться в нас таке, що ліві націоналісти думають у справах літератури зовсім... інтернаціонально. І “Сучасна Україна” в своїх літературних виступах підходить далеско ближче до жидівського космополітизму сучасности, ніж навіть нпр. до ундівсько-михайло-рудницьківської критики. Згадує позитивніше про вірші Янова тільки проф. В. Державин (“Український Самостійник” з 9. III. 1952, стаття п. н. “Шляхами літературної традиції”); але між рядками проглядна добра доза “політики”.

В чім же провиня автора? Відомо, в двох речах: 1) він не є за всяку ціну модерний (блазень); 2) він проповідує ідеї близькі християнству, а не троцькізмові.

З першим замігом можна б до деякої міри погодитися: поетичного таланту автор у свої твори вкладає менше, ніж праці. Та чи не роблять такого в кількасот разів більше саме наші модерні (старці)?... І коли нас при читанні деякі вірші Янова нудять, а не зворушують, то чи не діється з нами так при читанні не то поодиноких віршів, але й цілих поем нашої “модерни”?... Власне ж найбільша провина В. Янова в тому, що, як пише (в цит. рецензії) проф. В. Державин: “..вірші В. Янова становлять в артистичному аспекті безпосереднє й цілком консеквентне культивування певної літературної традиції — традиції т. зв. “модернізму” дев’ятсотих і дев’ятсот десятих років, сливе нічим не виявляючи найменшого імпульсу до порушення стабільних тоді поетикальних норм.”

Від себе додаймо хіба таке доповнення, що деякі циклі віршів Янова перейшли оті 1900-1910 рр. та вповні наближаються до новішої неокласичної традиції, нпр. майже цілий цикл “Ікони”, що своєю формою дуже нагадує О. Ольжича і празьку школу.

Сила й вартість віршів В. Янова не так у їх формі, як радше в їх ідеології. Ця ідеологія спирається на трьох вихідних: християнська релігія, українська нація, пласт. У загальному

автор досить влучно гармонізує поміркований націоналізм із традиційною релігійністю та дає так ідейно вартісні й формально гарні речі. Навіть у час найбільшої зневіри саме релігія була тим, що кріпила наших борців і давала силу видержати:

“Проте, без віри навіть і прокляті,
Не сходили ми з давньої дороги
І привид кликав нас родини й хати,
Що ще десь знайдем істину у Бога,
І встане чин і віра у обнови
Із молитов дитячих літ, з ікони,
І серце в сумніві не прохолоне!
І буде знов огонь в очах і в слові.” (10).

Скрізь майже ідейні пориви нації поет лучить із релігійними мотивами (6, 7, 31 і в багатьох інших), при чому ті мотиви переважно християнські, а навіть марійські; подібно також і в особистій ліриці (нпр., 124, 131 і под.). Традиційні, але глибоко християнські мотиви родини й родинного життя: любов до батька, бабусі, брата й под., все те речі, що в часах демонічного егоцентризму й інтернаціонального безбатьківченства, мають для нас велику вартість, бо в них живе величя правда християнської родини.

Хоч В. Янів захопився був у 1930-их роках

українським націоналізмом Донцівського типу, що мав у собі багато неопоганства, проте, зберігаючи свою віру в Бога й релігійність, зумів по більшій часті обмежити його християнськими засадами й узгіднити його з ними. Всежтаки в кількох місцях у його збірці слідні ще залишки нехристиянських елементів — нпр., у прославленні нерозумного пориву (“не питати”, 28), відплати-мести (“втопимо у помсті біль”, 16), жертви з усього для нації (“усе, крім чести, ми спалили”, 9) і под. Також не все можемо погодитися з надто пластовим розумінням життя як гри (36-42, “Казка про золоту кулю”). Часом трапляється невлучний висказ: “а в постатті Мадонни, риси Афродіте, Бо лиш в гармонії могтимо усміх жити” (ст. 136).

Та це тільки залишки, бо цілість має позитивну християнську ідею, а навіть Янів дав нам гарний цикл релігійних віршів, релігійної лірики-молитов нпр. цикл “Отче наш.” Ось вийнятки для ілюстрації:

До Тебе, Отче наш, благий Владико, —
Веселки й сумерку могутній Пане,
З палаючих глибин нестримним криком,
У розпачі розчарувань — омани,
Мої слова молитви вилітають:
І білим цвітом стеляться жасмину...

Хай святість Імени Твого, Владико,
Сполучить гимнами усю природу,
Хай океани моляться і ріки
І всі Тобі поклоняться народи.
І голосніше грому й хуртовини
До Тебе кличуть, Отче наш, з темниці
Розширені розпукою зіниці —
Слова завмерлі вольної людини.

До віршів, які нас не зворушують, можна зарахувати, напр., “Баляди” чи деякі “шрум-маршові” вірші: вони може й увійдуть колись слушно до шкільних читанок чи пісенників, але для сучасного читача вони надто роблені.

На авторі книжки поезій “Шляхи” справджується завваження одного з наших критиків: сильні в суспільних мотивах поети одночасно слабші в мотивах особистих: і в Янова, напр., еротичні вірші далеко слабші, ніж суспільні — у них більше спокійного розуму, ніж горячого серця. Найслабші саме ті еротики, в яких покутують ще залишки неопоганства, напр., згадка про “нову мораль” (103).

Далеко цінніші описи природи, напр., дуже вдалий чвірник “Пастелі” (32-33). Ось два вийнятки:

Так тихо... Моляться лани в покорі
Багатством золота й зерном колосся.
Жагуче сонце й туги синь в просторі,
І в невідоме йти дороги просять.

Зиму змальовує поет так:

Хтось сипле міліярдами кришталі
На непорочне тихе плесо пуху;
Горять сапфіри, ізмарагд, опалі
— Дерева заворожені без руху.

А такий вірш, як “Чернеча келія” (133, із циклю: “Зо століть”), що нагадує нам наших неоклясиків, залишиться назавжди дуже цінним вкладом у скарбницю української поезії:

Йде в зелень диких вин монаха тінь без
звуку,
Де плющ обняв колони й пестить круглі
луки.

А в сірій келії у сепії, в циноборі
Воскреснуть предки й дії лицарів хоробрі.
І найде спокій забуття в іконописі
Чернець, що труд років без імени залишить.
Бо угорі ось очі образу ласкаві
За признання йому, за щастя і за славу.

Зовсім новочасні мотиви, напр., жаху при бомбуванні (92-97), еміграції (11). Місцями дуже влучні передання абстрактного конкретним: доказ правдиво поетичного талану; нпр.,

“житами стигнуть постанови чину І шлях важкий на овиді сіріє” (30). Добре віддана апокаліптичність нашої епохи (13); тут на мотивах св. Письма автор, здається, міг би знайти чимало вартних поетичних спонук, як це, напр., було з “Мойсеєм” Франка чи біблійними мотивами Шевченка. Янів дає тут краще, ніж, напр., Стефанович.

У збірці “Шляхи” словами Янова сказала своє слово та частина націоналістичної молоді, яка вірила в Бога й розуміла вартість релігії, чесноти, жертви, родини, традиції. Може не сказала свого слова так могутньо, як це воно на те заслугує, але і не гірше, як інші відлами. Для того саме лютує на неї ліва, ніби національна, а по-правді: троцьківська критика. Бо Янів має хребет, характер, а цього безхребетники модерні не стерплять ніколи!

І не помоляться як він:

“Мімоси ніжність відверни в дні гніву:

Як храм в руїні, згарища у димі,

...і силу дай **ще раз на жертву!**

Бо Ти велів за правду вміти вмерти!” (154).

“СПОГАДИ” Олександра Кошиця

СПОГАДИ Олександра Кошиця. Частина перша, 1947. Стор. 367. — Частина друга, 1948. Стор. 272. Форм. 149×219 мм. (Видання “Осередок Української Культури й Освіти” — Вінніпег). Ціна одного тому \$ 2. Обкладинка роботи В. Баляса. — С. 3.

Спомини чи спогади це — подібно як і автобіографія — свого роду іспит свого життя. Не дурно літературознавці ставлять спомини як жанр між белетристичною й научною літературою. В українській літературі останніх років маємо багацько споминів. Деякі, написані сухо, науковим майже стилем, нпр. спомини Костя Левицького, займаються більше подіями зовнішніми, менше автором самим. Інші мемуари, нпр. Василя Королева-Старого

“Згадки про мою смерть”, справжні перлини мемуаристики, в повнім того слова значенні белетристика. До цього останнього типу спогадів треба й причислити “Спогади” Кошиця.

Читаючи їх, особливо перший том: часи дитинства й парубоцтва автора, відомого нашого музика й капельника, бачимо, що в Кошицеві помер не тільки один із наших найбільших капельників, але й великий, Богом даний талант белетриста, на жаль, майже зовсім не використаний. Описи природи чи пригод людей подані так по мистецьки, що просто сприймаємо їх при читанні як щось живе, а книжку спогадів із реального життя, читаємо ніби вигадану повість найкращого белетриста. Серед українських мемуаристів О. Кошиць займає одно з передових місць, але — тільки тоді, коли йде про даний Богом талант оповідача.

“Осередок Української Культури й Освіти”, який ті спогади видав, не подбав зовсім про їх літературну редакцію, залишаючи все в такому вигляді, як їх мабуть автор у чорновику записав, з усіми правописними й мовними помилками й недоглядами; чомусь тільки позмінювали дієслівне закінчення -ть на -ти. Видно, що “Осередок” не мав тут свідомо

чистого сумління, бо щолиш у другому томі, в передмові зазначено, що це його видання.

По прочитанні деяких подробиць із любовного життя автора, маю враження, що співредакторка спогадів чи хтось інший мабуть чи не пропустили дечого більш “відважного”... Всетаки і так, як вони є, спогади Кошиця незвичайно цінне, бо дуже щире, джерело для пізнання душі деяких станів, особливо ж наддніпрянської інтелігенції священничого походження, подібно як нпр. спомини В. Приходька “Під сонцем Поділля”. Спомини це така річ, що автор звичайно вибалакає в них не тільки те, що хотів, але й те, чого не хотів би виявити. Дальше всякі спомини своїм наświetленням і вибором цих чи тих подробиць свідчать чимало й про вимріяний у їх підсвідомості мрієобраз (Вуншбільд). Так маємо в споминах не тільки записаний образ, але й можемо між рядками прочитати багацько такого, чого автор і не хотів написати. Також промовчування багатьох речей говорить не раз томи невивідженого...

Коли О. Кошиць і описувані ним особи були справді такі, якими він їх описує, то треба виразно сказати, що ця українська наддніпрянська інтелігенція священничого коліна,

що її наш капельник описав, була національно грубо несвідома, в повнім того слова значенню “українофільська”, з великим нахилом у малоросійщину. Величезна частина книжки О. Кошиця це описи приємного: їди з ухилом в обжирство, пиття до п'янства, грубої “любови” з покоївками з повною несвідомістю соціального кривдження!, і под. Наша шоста (у православних: сьома) заповідь, як видно зі “Спогадів” Кошиця (тай не тільки його!) була видно в ті часи в Україні зовсім легковажена. Зовсім подібне пригадую з різних споминів московських авторів: один із них присвятив свою книжку своїй жінці, а в книжці описує свої подвиги з гейшами й навіть подає їх світлини; рівночасно зітхає “побожно” на великодні теми й под. Така статева невпорядкованість була, видно, в усій Росії модна, а можна її вивести з дуже поверховної релігійности, яку давало православ'я. Сам же Кошиць був сином православного священика й студював богослов'я, то й описи тодішнього життя в священичих домах, які він навіть трохи ідеалізує, всетаки повинні пояснити багацько дечого з того, про що так радикально-різко написав Володимир Дорошенко, описуючи в “Америці” (1952 р.) пра-

вославне духовенство. Подібне знайдемо і в споминах про священничі доми В. Королева-Старого, В. Приходька, — отже тяжко приходитьсь не повірити. Атмосфера подібна до тієї, яку так дуже влучно схопив П. Куліш: “Їсте, п’єте — і любите Україну..”

Хоч книжка о. І. Сохоцького п. н. “Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові” (Філядельфія 1952) грішить недотягненнями в тім, що не подає “чого не дали, а повинні були дати”, то все-таки з неї видно (навіть, як би й узяти під увагу потрібну критику помилок і недотягнень галицького духовенства, описану нпр. у споминах о. О. Пристая), яку велику правду мав пок. Т. Коструба, коли в своїй брошурі п. н. “Унія й православя в українській історії I-ої пол. XIX. століття” (Львів 1937) ствердив велику перевагу українського католицького духовенства в національному розвитку України тих часів над духовенством православним. Спомини Кошиця, В. Дорошенка, В. Приходька й і. православних тільки стверджують об’єктивність гадки Т. Коструби.

Не можна назвати “Спогадів” О. Кошиця моральними не так тому, що в них описана неодна неморальна річ, а тому, що автор ди-

вється на мораль якось то дуже легкодушно; це своєрідне українське моральне “двоєвір’я”. Зате цінні ці спогади своєю правдою, досить без обслони сказаною, щирою, цінні для пізнання, чому то наша земля така багата, а досі в руках чужинців: **бо ми даємо з себе переважно тільки вживання, а не працю, приємність, а не жертву!** Не ідеал нас веде до перемоги життя, тільки ми йдемо навмання за життям, “куди вітер дує”. Що воно так, те можемо прочитати поміж рядками не тільки спогадів Кошиця, Чикаленка й і., але навіть із “Щоденника” самого Т. Шевченка... “Веселіє руси пити єсть, без того не можуть бути” — писав колись Нестор. І цю сумну правду про нас стверджують усякі спомини наших видних діячів, якщо вони тільки щирі й правдиві.

Малоросією, где всьо абільєм дишет, вражає нас у спогадах Кошиця те, що в них майже повний брак якоїнебудь згадки про тодішніх видних українських національних діячів, за виїмком музик: усе інше, крім музики, прислонив чад яствія й питія. Може дальші томи спогадів дадуть нам щось більше поза насолодою зі співу, їди, пиття й т. п.

Вражає в декількох місцях — при всьому

саме замилюванні до вживання життя якась страшна, майже психопатична сум-розпука автора. Видно, при всіх своїх розкошах, цьогосвітнє життя не дало йому вдоволення. Далеко веселіший тон мають ніби макабричні "Згадки про мою смерть" В. Королева-Старого. Так, але В. Королів-Старий був практикуючим християнином, якого останні слова мали бути: "Слава Богу!"...

ПРОВАЛЛЯ “СОНЯШНИХ КЛЯРНЕТІВ”

В монументальному романі Уласа Самчука п. н. “Волинь” головний герой, согривши з жінкою, виправдує себе: “Бо це життя...” У “Нотатнику” Юрія Липи велика більшість героїв-українців допускається всяких злочинів, але автор ані словечком їх не осуджує, бо “це життя...” В “Зеленій евангелії” В. І. Анто-нича ця “філософія” біологічного вітаїзму на-ходить своє чи не завершення: людина нехай живе свobodно за своїми гонами, найвища ціль стати “людиною життя”. В цього ж Анто-нича читаємо: “Антонич був хрущем і жив собі на вишні”... Німці називають таку людину життя — людиною гонів (Трібменш). Жит-тева постава такої людини — всупереч її тру-бінню про власну силу — наскрізь пасивна: тільки плисти за життям а не боротися проти

гонів, невладнаних. Признається до цього щиро І. Франко: “Та з собою самим у борні. — Не простояти довго мені”. Подібні “люди життя” — вітаїсти майже в усій новішій українській підсоветській літературі: Яновський, Хвильовий, Тичина, Рильський і інші. Але ж бо і в старих наших письменників не інакше: нпр. у нарисі І. Франка “Неначе сон” похвала гріхові, бо він “гарний і сильний” у житті. Ось у вірші цього ж Франка похвала гріхові проституції та заохота піти “слідом єгиптянки Марії”, яка, як відомо, була повією. Майже вся творчість В. Винниченка теж пройнята, як головним мотивом, т. зв. уживанням. В ім’я цього мотиву автор виправдує всякий гріх, навіть злочин убивства рідної дитини, — коби тільки те все діялося в ім’я “чесности з собою”, бо це життя. М. Коцюбинський в останній періоді своєї творчости пише твір “Тіні забутих предків”, у якому пишними барвами малює цілковите поганство героїв твору, які живуть так, як їм підказує ніби життя. (Ширше про цей твір гл. “Життя і Слово” 1948, стор. 205 і дд.). Подібне маємо в “Кам’яній душі” Г. Ходкевича, подібне в творах М. Черемшини, Л. Мартовича і навіть В. Стефаніка.

Якби витягнути з тих усіх творів (дуже різ-

них авторів, у різних часах, із різними на сповид світоглядами!) висновок для якоїсь системи моралі, то вона виглядала б коротко так: “жйй, як тобі захочеться, коби тільки сильно, гарно та в згоді з своїми гонами!” Такий висновок витягнемо всеодно чи то з творів раціоналістів давнішої доби Винниченка, Мартовича й под., чи то з писань новітніх уже “неоромантиків” школи Хвильового, чи неоклясиків, чи націоналістів як Юрій Липа і под. Значить це явище не якоїсь літературної школи, а духового напрямку, філософії. Можна навіть писати теорії, що “ясна лінія і контур строгий — оце твоя, Україно, дорога” (Ю. Буркгардт-Клен), а в практиці прославляти... вітаїзм (пор. статтю Ю. Клена “Герман Гессе” в “Життя і Слово” 1948, стор. 197 і дд.).

Як виглядала практично мораль деяких із тих письменників нпр. у суспільному житті? Бувши визнавцем у свій час такої моралі І. Франко нпр. писав у часописах народовецького напрямку проти М. Драгоманова, а рівночасно в польських часописах за Драгомановом. Сам же М. Драгоманов, як відомо, зовсім не католицький мораліст, у листі до І. Франка “Листи до Ів. Франка” I: 202-203) писав слушно: “Не розумію я Вас. Коли б Ви,

після всього прошлого, просто пристали до песиголовців,” — так гарно називав М. Драгоманов тодішніх народовців — “то се був би тільки звичайний в Галичині (хоч і дуже вже гіркий на Вас) примір ренегатства (див. Головацький, Климкевич, Стебельський і т. д. і т. д.). А тепер виходить щось вже зовсім дивне: сидить чоловік в песиголовців, гавкає з тубольцями, сердиться на колишнього союзника, чому він не протестує” (Драгоманов проти народовців), “а тут же рядком з Петербурга язик показує песиголовцям. І Ви думаєте, що навіть самі песиголовці Вас на шеляг поважати будуть?.. Це гірше, ніж ренегатство... це якийсь моральний маразм, дивний в такі молоді літа” (Франко мав тоді 30 років!). Я такого навіть у Русинів ще не бачив... “Справедливі слова, хоч неоправданий докір: Франко стосував чейже тільки в практиці теоретичну мораль свого вчителя Драгоманова...

Ну, а в новіших часах приклад Ю. Косача, що був уже в усіх світоглядах і партіях (за виїмком католиків), писав за комунізмом і проти, за націоналізмом і проти, за Гітлером і за демократію і т. п., а тепер служить Керенському... А він же ж видний представник саме вітаїзму, якому підпорядковує в своїх

писаннях навіть історичну правду... (Більше про таку “зраду клерків” у моїй статті п. н. “Криза літературних клерків” у 100 ч. “Краківських Вістей” із 1943 р.).

Така філософія вітаїзму в літературі, яка спеціально для багатьох наших інтелігентів є вчителькою приватної й публичної моралі. Видно це нпр. із повісті “Буря над Львовом”, де саме дуже вірно описане життя наших провідних львівських інтелігентів: майже всі вони живуть саме за засадами максими, яка все виправдує, бо воно — “життя”.

Як би так запуститися в нетрі історії філософії, то можна б сказати, що в основі цього “біологічного вітаїзму” (який щоприш у наш час самого себе собі освідомлює й називає) лягла стара ересь детермінізму (чи там, у релігійних системах: кальвінізму), присмаженого на відігритій маргарині давно вже смердячих товщів дарвінізму і ввайлдизму (від Оскара Ввайлда, відомого шенгайста фен-де-сієклю). Очевидно не бракує в цьому “запашному” сосі й усяких нових приправ, у новіших авторів: від усяких жидівських цибуль починаючи (обидва Цвайги, Еренбург і под.), на “крові й землі та расі” націонал-соціалізму кінчаючи (порівняйте Косача “Рубікон Хмель-

ницького” із творами М. Єлюсіча й і. гітлерівців). Бо наші письменники дуже часто привикли творити не своє власне, згідне зі своєю християнською традицією, а люблять плягіювати чуже, бо модне... Це дуже добре видно з wypowiedжень деяких наших творців, які ще недавно були комуністи, потім вітали Гітлера, а сьогодні розпинаються за демократію. Всежтаки треба їм признати характер в одному: вони постійно проти Христа. (Пор. В. Шаяна “Більший за Христа”). “Своє ж рушниця в нас убила...”

До чого в житті веде така “система моралі”, те найкраще бачимо на життю й творчості Павла Тичини. Не можу при цьому не зазначити одного: Тичину спопуляризував у нас у Галичині редактор “Діла” др Федь Федорців, що потайки був разом із др Михайлом Рудницьким (теж із “Діла”) співредактором “Нових Шляхів”, які виходили за большевицькі гроші. Отже в перших своїх творах Тичина відкидає особового Бога: “Не Зевс, не Пан, не Голуб-Дух, А соняшні кларнети” — писав тоді Тичина. Оті “соняшні кларнети” це те **всевиправдує життя**, а властиво: гонова екзистенція, хитання малого людського хробачка, чи, коли хочете: “дужої Людини”, між

двома найзагальнішими іраціональними гонами: радості й смутку, припливу й відпливу. Тодішній Тичина жив тоді ще більше серцем... і старими теоріями масонського гуманітаризму й пацифізму. (Аналогія: Хвильовий, із першим його начитанням французькими просвітниками-романістами.). Тодішній Тичина плакав іще над убивством і нелюдністю, а його м'яке серце було ще мелодіями української землі й народу. Тодішнє серце Тичини знало ще навіть формально в християнстві зачеплені мотиви "Скорбної Матері" й под. Але "соняшні кларнети" **життя** робили своє: дійсне тверде життя обтісувало ніжні щупальця **серця** безмилосердним топором **матеріальної сили**. Знакома Тичини влучно випророчила йому: "Ви є сила — і з вас ще буде комуніст!" Моральна ідеологія "Соняшних кларнетів" могла Тичину залишити м'якотілим українцем хіба ще тільки в якійсь "башті зі слоневої кості", яка проте сьогодні, в часах залізного віку, не має можности існувати. І Тичина пішов у нарядку **матеріалістичної сили**: "Що там говорить? Архів, музей? — А підложіть но хмизу!" (Як дуже добре схоплюють ці слова дикість революції в Україні, представлену знаменито в "Нотатнику" Ю. Липи!). І — **"з прокляттям**

в небо устає новий псалом залізу!” Сьогодні Тичина пише “поезії”: “Всіх панів до’дної ями, Буржуїв за буржуями, Будем, будем бить!” Сьогодні Тичина міністр, орденоносець і прочая і прочая, кар’єра, безсумніву, величава для істоти, що для неї всім є існування в уживанні гонів. В одному з віршів Тичина закликає любити російський нарід і його мову, бо “хоч вона чужа, а така своя рідна”...

Українці не люблять читати філософських систем і не люблять філософувати. Але хто з нас має здоровий розум і незіпсоване ще жидівським цинізмом серце, той мусить на прикладі Тичини признати, що філософія біологічного вітаїзму не дуже хіба здорова для нашого мистецького загалу. Вона кидає наш національний організм то на висоти націонал-соціалізму, то в провалля комунізму й витворює в нас душну атмосферу отого тирольського вітру “фену”, від якого туманіє й болить голова, в легенях постає задуха, стискає серце, а весь організм стається нездібним до волевої й розумної праці.

Вихід же з отого провалля соняшних клярнетів тільки один: поворот до єдиного дійсного **Життя**: Ісуса Христа, Богочоловіка. “Не Зевс, не Пан, **а Голуб-Дух**, не соняшні клярне-

ти” — оце відповідь гідної української людини, живого-дуба, на хулу хрущуватих тичин у чужих жидівсько-московських плотах. Бо тільки в справжній Христовій Церкві є ще місце для нас, дійсних українців-державників. Ніколи ж у проваллі соняшних клярнетів, які грають нам пісню концлагерів, повного поневолення свободи людської й національної, а вже в найкращому одиночному випадку: патріотичний гімн “російською” мовою.

“КРАЙМ-СТОРИЙС”

Мій знакомий купив “гавз” — явище в Канаді часте. Зараз на другий день по купні я оглянув хату. І в кожній, повторюю: кожній кімнаті, в якій жили давніше англійці, я знайшов по кілька книжок — а всі були з роду т. зв. “крайм-сторійс”. Мало того: одна з них, п. н. “Сім котів” була збірних авторів, із яких один був не хто інший, а самий Френклин Д. Розвелт, той самий, що вважав Сталіна за Олд Гуд Джова. Отже президент Америки не вважав за невідповідне — писати кримінальну белетристику. Вже ті два факти вказують на велике поширення в Новому Світі кримінальної белетристики.

Уже з дуже давніх часах находимо в тодішньому письменстві, якого більшість становили в той час повчальні (дидактичні) твори, також і початки красного письменства (белетристики) у формі т. зв. лицарського роману. Суттєвим для такого роману була сензація,

виїмковість, конкретність, поставлена в протиположність до інших поважних повчальних творів, у яких знову переважали первні загальності, абстрактності. Людина тих давніх часів хотіла по висотах абстракції, богослов'я й моралі, відпочити дещо на м'яких подушках цікавої фабули лицарського роману. Воно зрештою природна прикмета людини, що легше приймає речі, подані більше для почування й уяви, ніж речі, подані виключно для тверезого розуму. Потреба романтичності, душевного відпочинку чи деякої втечі від сірого будня в ярке сонце уяви — потреба ця така природна й від віків відома, що хіба не треба їй надто дивуватися.

Цікаве й те, що католицька релігія, ця найбільш для людини природна релігія, саме найбільш відповідає тій потребі людини: погрітися в сонці почування й уяви, — відповідає своїм глибоко поетичним об'явленням, барвистою обрядовістю й таємничістю (містикією). Порівняйте глибокі думки Г. К. Честертонна на цю тему в його творі "Ортодоксія". Протилежністю католицтва, — яке відповідає не тільки потребам розуму, але й домаганням почування, — сталися саме типово раціоналістичні релігії: кальвінська, лютеранська й англіканська. Цікаве й те, що саме у протестантів-пуритан виростає в новіших часах саме найбуїніше сензаційна література: в її сонці вони підсвідомо стараються вигріти ту частину душі, що називається почуванням, і так піднятися понад сіру раціоналістичну буден-

щину пуританства. Чи не свого роду “під сонцем сатани”?

Головно можна таке сказати про англосасів, яких раціоналізм у релігії стався прикладним. Саме англосаси почали по реформації продовжувати традиції лицарського роману, як роману пар екселянс сензації. Ця сензація проявляється як незвичайність, нетипічність — часу, людей, оточення (міліе), акції. Згадаймо для прикладу декількох сензаційників: Д. Дефо (“Робінзон Крузо”), Дж. Свіфт (“Гулівер”), В. Скот, Р. Ф. Стіфензон, Е. А. По, А. Конен-Дойл, Г. К. Честертон, о. Р. Г. Бензон, о. Р. Нокс і б. і.

Сензаційна повість така прикметна англосаському письменству, що без неї просто не можемо собі його уявити. Існування сензаційної літератури для англосаса настільки природне й самозрозуміле, що навіть католицькі священники (нпр. о. Р. Нокс), а то й прелати (монс. Р. Г. Бензон) без усякого фальшивого стида присвячують сензаційній літературі велику частину своїх духовних сил; правда, не без апостоляту при цьому. Підкреслюю: частину. Бо надмірно вироджена сензація топче вкінці розум і так робить із розумної людини тварину, що здібна йти тільки за порухами своїх гонів та підсвідомости, отого “сонця сатани”.

Одною з найважливіших відмін сензаційного письменства є кримінальний роман, чи пак: детективна згл. кримінальна сторія. “Крайм” чи “детектив-сторі” це белетристичний твір,

якого дія ґрунтується на якомусь злочині чи детективних пригодах. Розв'язка чи вияснення тайни того злочину творить головний смак творів цього роду. Творцем новочасної белетристики цього жанру можна вважати американця **Едгара Алена По** (Poe). Він перший у новелі "Морд при вул. Морґ" дав історію таємничого злочину та описав дуже цікаво викриття справника. У цій новелі По вивів рівночасно тип детектива-аматора, який чисто розумово, наче математичне рівняння, розв'язує загадку злочину. Е. А. По любувався у виїмковості й був до деякої міри психопатом, може навіть біснуватцем. Тому і в тій своїй історії головну вагу поклав радше на опис психіки свого героя, людини виїмкової, ніж на саму сензаційність злочину. Героеві твору Е. А. По йде головню про особисту насолоду розуму при розв'язці загадки; зате не ставить автор ніяких тез чи ідеалів, як не мають їх теж і його герої. Натомість слідне в творі якесь приховане захоплення злочином: не дурно ж називають Е. А. По "американським Достоевським".

Другим англосасом (хоч кельтського й католицького походження), що продовжував кримінальні історії Е. А. По, був відступник від католицької віри, лікар, спіритист і письменник — **Артур Конен-Дойл** (A. Conan Doyle). Він розробив дальше оригінальну думку Е. А. По, про аматора-детектива, який розв'язує загадки злочину головню чинністю свого думання. Самій дії придав Конен-Дойл більше

незвичайности та ще більш її помотав. Його тип детектива-аматора: Шерлок-Голмс стався просто безсмертним і потому, як воно звичайно буває, забули при ньому про дійсного батька Шерлока-Голмса, яким був властиво таки Е. А. По, що сам помер у шпиталі, як найдений на вулиці дегенерат-алькоголік.

Незвичайна сензаційність сторій сер А. Конен-Дойла, напинаючи нерви й уяву читача, триває коротко, бо тільки на час одної новелі. Насолоду з єдності дії й героїв, яку читач має в довшому романі, у кримінальній сторії Конен-Дойла заступає єдність головно героя всіх таких новель: Шерлока Голмса, та ще декількох помічних дієвих осіб, “знакомих” читача, нпр. приятеля Голмса й розповідача його пригод д-р Ввотзона й і. Сензаційність, загадковість і насолода з єдності “знакомих” персонажів — зробили детективні новелі Конен-Дойла дуже популярними й любленими. Явних засновків своєї моральної Конен-Дойл у своїх детективних сторіях не ставить, хоч приховано пропагує тип безрелігійної аморальної людини: Голмса, для якої особиста інтелектуальна насолода — найвище добро. Поезії в творах Конен-Дойла нема, нема теж високих моральних думок: усе стоїть на рівні традиційного джентельменства; нема теж гарного стилю ні добре змальованої психології персонажів. Словом: усе обертається в Конен-Дойла довкола малої пересічної людини. Не виключене, що така атмосфера пересічно-

сти може й причинилася до популярності Конен-Дойла.

Надбання Е. А. По й А. Конен-Дойла геніально розвинув у своїх кримінальних сторіях великий письменник-стиліст, англійський католик **Гільберт Кійг Честертон** (Gilbert Keith Chesterton). Багато з його кримінальних новель має одного головного детектива-героя, а є ним . . . католицький покірний священник **фадер Бравн**. Він теж слідить злочинців, але не на те, щоб віддати їх у руки правосуддя, а на те, щоб допомогти їм у спасінню душі. На тлі прецікавої дії, описаної прегарним живописним стилем (Честертон чейже один із великих стилістів-поетів і при тому й маляр), із мистецьки справно накресленою психологією осіб, яких число дуже велике, при чому маємо між ними й багато “старих знакомих” читача, под. як д-р Ввотзон у Дойла, при єдності головного героя о. Бравна — Честертон кидає глибокі думки з усіх ділянок життя, аж до надприродного включно. Ті глибокі думки поставлені так непомітно, що читач їх (за правилом легшого сприймання ідей підсвідомо) навіть і не зчувся, а вже приймає й за своює. Герой-детектив фадер Бравн виходить отак викладачем католицького світогляду для людей, які йнакше ніколи не взяли б до рук явно-католицької книжки. Так сензація стається в Честертона слугою богослов'я й апостоляту. Із творів Г. Кійта Честертона, в яких виступає о. Бравн, маємо в українській мові два томики “На темних стежках” (дуже “сво-

бідний” переклад), “Знак зломаного меча”; обидва твори давно вичерпані. Також большевики видали один том новель п. н. “Пригоди патера Бравна”, але повикреслювали в тій книжці все, що в Честертона католицьке чи релігійне, а додали вступ написаний жидом Лейтесом, у яким той “критик” зовсім сфальшував ідеологію Честертона.

Під знаком вічності, хоч дуже цікаво, пише свої кримінальні романи англійський священник **о. Ронелд Е. Нокс** (R. A. Knox), нпр. “Чия рука?” й і. Мотив заскочення читача серед сензаційної дії якоюсь християнською ідеєю повторяється й ув о. Нокса, але вже не так удало, як це вміє зробити Г. Честертон.

У творах усіх досі згадуваних англосаських письменників маємо — попри захоплення почування й уяви сензацією — також і вдоволення для розуму. Бо розв’язка справи прикінці завжди згідна з логікою, дає щось із вдоволення, яке маємо нпр. при розв’язці математичних завдань чи хрестиківок. І в цьому саме також поважна причина популярності тих сензацій, які промовляють не тільки до одної функції душі, але й охоплюють її цілість. Навіть воля при читанні тих сензацій має свою функцію: перемагати нетерпеливість читача і спрямовувати його розум до самостійної спроби розв’язати загадку. Покарання злочину, яке звичайно маємо у фабулі таких творів, також дає деяке задоволення нашому бажанню справедливості. Не диво, що Чес-

тертон, крім своїх детективних сторій, написав ще й цікавий есей п. н. "Оборона кримінального роману".

Як усяка річ може мати своє малпування, а через те й виродження, так має їх і кримінальний роман чи „сторія”. Попри літературно вартісні кримінальні романи таких авторів, як напр. Ірл Дер Бигерс, Міньон Ебергарт, ісу-сівця о. Ф. Фінна („Геррі Ді”), Дороті Сеєрс і ін., маємо цілий ряд цілковито безвартісних кримінальних романів чи сторій таких авторів, як напр. Е. Філіпс Опенгейм, Дж. С. Флетчер, Едгар Вволлес і ін. Не хотіли б ми довше над такими графоманами-ремісниками спинятися; всежтаки треба згадати дещо більше про оте виродження на прикладі кількох ремісників-зарібників.

Немає сумніву, що причиною творення „кримінальних сторій” в Е. А. По чи Честертоні була головно письменницька потреба висказатися; в Конен Дойла прилучився до неї о-після матеріяльний інтерес, у Честертоні — потреба проповіді деяких ідей. Натомість у їх наслідувачів-партачів, авторська жилка вже на зовсім задньому пляні: перше ж місце неподільно зайняла жадоба заробити гроші. Типові автори того роду, це два французи (?): Г. Леру (Leroux) і М. Леблянк (Leblanc) та жиди Е. Вволлес (E. Wallace) і Е. Філіпс Опенгейм (E. Phillips Oppenheim), що писали по-англійськи. Жадоба заробити гріш, спонукала їх розвалкувати свої кримінальні сторії

до розміру більших романів, а велике їх число дало у висліді зовсім зманеровані речі. Щоправда, дія тих кримінальних шмір нераз дуже жива, а заплутання добре зроблені; але по прочитанні двох-трьох романів даного автора, ми вже заздалегідь знаємо його шаблон і могли б його самі даліше виповнити. А виповнений шаблон дуже неглибокий: „чистою” сенсацією, доведеною подекуди до кримінальної шміри в дусі т. зв. „літератури задніх сходів”. Величних ідей немає ніяких, немає психології, немає поезії, словом немає нічого, що творить літературну вартість твору. Зате є безліч нав’язаних загадок, але навіть кінець роману не дає такої їх розв’язки, яка могла б читачів справді вдоволити. Природні загадки для розуму, які опісля можна б із задоволенням для розуму розв’язати, оті „автори” заступають незвичайністю всяких сховків, таємних осіб і ніби таємних висловів. Замість напруження розуму й уяви загадкою, вони томлять їх описами кровожадних учинків, ба, навіть, окультизмом (Вволес) чи антиклерикалізмом з-перед сотні літ (Філіпс-Опенгейм). Назагал стиль їх, якщо взагалі можна в них про стиль говорити, нагадує мішанину Гран-Гвіньйолю, Евжена Сю плюс Ввілкі Коллінс плюс грубе незнання географії та ін. речей, потрібних для опису країни, де йде дія, плюс „історіографія” аля А. Дюма старший. Словом остання шміра для „інтелігентів” із духовим рівнем прятальниці умебльованих кімнат.

При тому всьому багато з тих „авторів” перепачковує у своїх (нераз плягіюваних) „творих” ідеали аморальности, расизму (Вволлес, жид!), агностицизму (Вволлес, М. Леблянк), самогубства (майже для всіх таких письменників самогубство, — це єдиний вихід для злочинця!) і подібних змін. Не скрізь у них злочин покараний, часто навпаки: несправедливість тріюмує, а злочин і автор стоїть увесь час по боці злочинця та робить із нього героя, напр. „Арсен-Люпен”—злочин джентелмен” у Леблянка. Затримання одного героя в циклі сторій виробилося у тих „авторів” у безконечного солітера, якому й кінця не видно, аля А. Дюма - старший із його близько 500 томами.

Виховання публіки в дусі такого „смаку” спричинює щораз більший занепад розуміння великого слова „література”. Легкість „читання” таких „творів” веде до щораз більшого загибуну якогонебудь літературного зусилля з-боку читача: йому зовсім непотрібні при такому читанні розум чи серце. Це в дальшому веде до чисто поверховного шукання самої сенсації замість краси стилю й інших естетичних чи ідейних вартостей твору. І так докотилась така „література” до того, що літературний опис заступлено в ній образком і звичайним підписом що той образок представляє. Ось, як постав т. зв. камікс (comics), чисто візуальна шміра, яка приносить її переважно жидівським авторам величезні зиски, а

читачам, головню ж нелітнім, моральний упадок аж до наслідування злочину включно.

Канадійські підприємства, так званих каміксів, які річно продавали свого „товару” в самій Канаді 40 мільонів примірників, рішили — з огляду на видання нового закону проти таких деморалізуючих видавництв — завісити 25 серій таких видань. А проте залишається їх ще багато. Вони виховують не тільки злочинців, але й кандидатів на комуністів і зрадників своєї країни. Отже, такі автори й видавці заслуговують уповні на строге покарання, а вже перш усього на те, щоб їхніх „творів” не брала ніяка порядна людина до рук так, як не бере отруї.

КЛЕРКИ — ЗРАДНИКИ

клерк — культурник

Англійське слово “клерк” має різні значення. Пішло воно від давнього “клерджимен”, що в давнину означало члена клиру, а в переносному значенні — тому, що члени клиру були тоді рівночасно і єдиними вченими-культурниками — людину вчену, людину духової культури. У тому переносному значенні слова “клерк” ужив у своїй книжці п. н. “Зрада клерків” (Париж, 1927) французький жид Жюль Банда (Benda). У своїй книжці говорить Банда про те, що колишні “клерки”, провідники духової культури націй, у сьогоднішніх новіших часах зрадили свою місію-покликання: бути провідниками духового, культурного життя народів, зрадили в ім’я особистої наживи, слави чи кар’єри.

Правду кажучи, Банда не сказав тут нічого нового, бо не тільки клерки-культурники

Франції, але й узагалі величезна більшість культурників усіх країн та націй у новіших часах пішли шляхом продажности та зрадили свою провідницьку ролю. З упадком християнства в світі мусить рівночасно йти і упадок вартощів культури, бо ж культуру творять люди-культурники, а коли в них світогляд при впадку християнства стає, практично кажучи: наживний, “матеріялістичний”, то і “культура”, яку вони творять, стає практично теж матеріялістична: залежна від їх сваволі, від їх наживних потреб. Не відходить тут від цього правила, очевидно, й українська література. Отже нема тут чого українцям на таке ствердження майже загального факту ображуватися, чи почувати себе чимось меншевартним між іншими народами.

малороси-гнуцкошиєнки

Письменство т. зв. другої (середньої) доби (від XVI століття до виступу Котляревського) української літератури це в великій частині саме така література малоросів, які для кар'єри пішли служити московському цареві. Чи візьмемо нпр. Інокентія Гізеля (ректора Могиллянської Академії, отже хіба справжнього провідника тодішньої української еліти клерків), чи інших подібних клерків (у дальшій частині нашої статті скрізь уживатимемо цього слова “клерк” у значенні “культурник”, як вище ми вже зазначили), то — справді прочитавши їх твори, а не з голої історії літера-

тури тільки їх знаючи — побачимо, що вони служили в дійсності не якомусь там інтернаціональному православ'ю, а державній Москві, цареві. Недавно мали ми нагоду почути з уст одного нашого вченого слова про те, начебто Гізель написав свою “Сінопсис”-історію “перший в українській літературі раз із українського державного становища”... Якби то так той достойний професор від літератури, що таке сказав (і то на викладах для молоді), бо-дай раз власними очима побачив хоч заголовну сторінку “Сінопсис”-у Гізеля, сторінку повну раболіпних поклонів і славословія всій царській родині! А що ж уже сказав би наш професор, коли б так раз у своєму житті справді прочитав цю Гізелеву “Сінопсис”: із її змісту не видно не то “державницького”, але навіть чисто хоч би обласного українського патріотизму! А таких “державників”, як Гізель, було в другій добі нашої літератури багатенько... Були вони не оборонці православ'я, як це їм дехто приписує, а звичайні цареславні кар'єристи, оті “столби і утвердження гасударева стола”. Все таки треба признати що й багачко клерків-зрадників т. зв. другої доби нашого письменства мало ще якийсь християнський світогляд, а недоставало їм тільки характеру: це були оті малороси-гнуцкошиєнки, “грязь Москви”. Застерігаємося, що не кажемо того про всіх тодішних клерків: деякі з них мали і світогляд християнський і характер. Та таких було мало, а переважав тип малороса.

демократизація зради

І в третій добі нашого письменства (яку фальшиво називають “добою національного відродження”, коли вона в своїх початках є в великій мірі добою саме занепаду!) ота зрада клерків постійно триває, а навіть, сказати б “демократизується”: стає мало що не загальною. Клерк великої частини третьої доби вже не тільки не має характеру, але ще тратити якийсь розумово обоснований світогляд та скочується до рівня людини гонів, отого “ві-таїста”, що свою безхарактерність ставить як основу саме “світогляду”. Масонство й подібні йому українські „громади” відібрали українському клеркові останки його традиційного християнського світогляду (читайте нпр. спомини дир. бібліотеки НТШ, Володимира Дорошенка в „Америці”) та витворили з нього правдиву „людину гонів” (Triebmensch). Такий клерк ніколи певно не знає куди йде і чого хоче, а постійно творить „перманентну революцію” (:термін Лейби Троцького, який у нас прийняли в 1940-их рр. деякі націоналісти!). Безхарактерники, типу деяких редакторів з „Діла”, ще й пропагували клич: письменникові не треба світогляду!...

„Що казати? Я більш не вбачаю шляху,
А бреду без прямої мети...”

— писав колись один із письменників тієї доби, характерний соціяліст Павло Грабовський. А недавнє заперечування розуму в де-

яких націоналістичних письменників, — хіба ж не те саме?...

людина-антропоїд

Людина гідна зватися людиною тільки тоді, коли має скристалізований розумний світогляд та твердий характер, що йде за наказами того світогляду. Людина гідна свого великого імені: „гомо сапієнс — людина розумна” тільки тоді, коли вживає свого розуму та послідовно переводить накази розуму в життя. Тільки така людина може творити дійсну особовість (personality), має своє власне творче „Я”, гідне назви Божого сина. Але такої людини масонам і тим, хто за ними, не треба: бо така людина ніколи не стане колісцем у їх „єдиному світі”, не стане бездушним звірком чи рабом-кар’єристом. А „людці”, що живуть тільки своїми гонами, своєю підсвідомістю, в яких хвилеві почування й змисловість є одним „провідником” і рушієм — такі не люди, тільки антропоїди, для яких ніколи не буде місця „в народів вольних колі”. І тому виховання, чи там „латомізація” (:отесування дикого каменя на гладкий; масонський термін на переміну „фанатичної” зн. релігійної людини на „неутрально-отесаного” масона-антропоїда) людей гідних назви людини на антропоїдів звіроподібних — це червона нитка літератур клерків-зрадників, а в їх числі й наших, походження українського. Ми писали вже про те дещо в статті „Провалля соняшних

клярнетів” та розвідці „Доба демона й література” („Життя і Слово” 1948, стор. 144-160). Особливо третя, найновіша доба нашого письменства, в своїй великій частині це творчість із-під знаку зради клерків: вона не виховує, а деправує людину на антропоїда. І тут лежить криза, перманентна криза тієї літератури, чи радше криза перманентна її творців: клерків-зрадників. Такого нпр. кар’єриста Володимира Винниченка, чи Павла Тичини, — обидвох типових малоросів-гнучкошиєнків, — чи такого інтернаціонального перебіжчика Юрія Косача, і подібних. Все, що вони пишуть, нехай і як вартне літературною формою, все воно тільки отой Косачівський „чад” власного дрібненького „я”, а ніколи служіння Правді чи Добру, чи відблеску їх Красі. І постає в отій третій добі нашого письменства література „перманентної революції”, типу бунтарів „Чарівної України”, як це хулить Косач. Типу бунтарів-зрадників:

„На чорноземний станув ґрунт
Сліпий, безокий, темний бунт...
Сюди підіть, туди погляньте —
Скрізь бунтарі та протестанти.
І де твоя стопа лиш стане, —
Полковники та отамани.
І Господь тут не розслідить,
Хто з них герой, а хто бандит.
Хто восени царям служив,
Той взимку вже буржуїв бив,
На весну пив меди з яхом,

А вліті був большевиком.
Потім із сіроманцями
Побрив у ліс з повстанцями
І б'є вже тих, кому служив,
А служить тим, кого все бив..."

Тими словами представив Олесь Бабій у поемі „Гуцульський курінь” часи української перманентної революції 1917-1923. А що вийшло опісля з такого виховання антропоїдів?: „Часами найпевніший чоловік ні з того, ні з сього зраджує. Ми українці — люди скрайностей: маємо безліч героїчних одиниць, а в той самий час і багато інертних, а ще більше тих, які будуть поборювати своїх братів при допомозі чужих сил за ті вигоди й обіцянки, що їх ворог дає чи має дати з нашої ж кишені” — писав у 1941 р. отаман повстанців Орел-Гальчевський-Войнаровський (убитий поляками на Холмщині 1943 р.).

хаос понятя

Трагічне в третій добі української літератури те, що деякі наші клерки на основі клича „Deus sive patio” (Бог тобто нація), який видвигнув був проф. М. Іванейко-Шлемкевич, обожають усе, що „українське”, отже навіть і той бунт та зраду; такі твори, як: „Чарівна Україна” Ю. Косача, чи більше в своїм фаталізмі пасивний „Нотатник” Ю. Липи, і под. або обожають „українські” бунт та зраду, або бодай не мають проти них ані словечка осуду. Воно безсумніву „українське” те, що вони

прославляють, але — скажім оглядно — славити „панську хворобу” тому, що в нашій рідні хтось її має — чи не надто вже велика „культурна отесаність”?... А дехто з „філософів” іще й пробує філософічно обгрунтовувати такий жидівсько-агностичний світогляд... Можна врешті розуміти психіку раба, що „лиже ту руку, яка його б'є” („обман — зброя рабів” — писав М. Грушевський), а при найближчій нагоді вкусить свого пана, — але ж годі на людях такої психіки будувати державу: спартаки ніколи національної держави не мали, тільки вміли бунтувати й валити чужу. Нація в боротьбі за свою державність не сміє віддаватися таким „пораженчеським” ідеалам. Українська нація не сміє приймати замість синьо-жовтого, чорно-червоний стяг, про який малохто мабуть знає, що він рівночасно стягом... анархістів і то з часів, коли нашого націоналізму ще й у пеленках не було. Ті ж, які з-поміж націоналістів свідомо підкреслювали цей стяг анархії, як нпр. ред. Мітрінґа, були суттєво українськими боротьбістами-комуністами в масці націоналістів.

служба правді

Один із таких расових перебіжчиків а ля Косач справедливо зазначив, що українська література мусить бути перш-за-все — українська. Тимчасом усе так бувало, що наші клерки-зрадники, коли не були чужинцями, як нпр. Гізель, то рідко коли шукали свого укра-

їнського змісту, радніше наслідуючи лекші чужі зразки. Вже Шевченко писав про те: „Скаже німець: ви монголи”, то зараз наші клерки вголос: „монголи, монголи”. Нам же для української мети треба мати такі літературні твори які служили б Правді, а не Марксові, чи іншому якомусь берг- чи ма-сонові. Бо література — і друковане слово взагалі — йде до міліонових мас, **наївних мас**, а не для жмінки таких умових розпусників, як деякі новочасні клерки-зрадники! Як свято вірять цьому слову народні простенькі маси, як дуже жадні вони його! Коли ж це слово має не будівні вартощі, а тільки потурання змисловості, а то й моральний повний розклад, то творці такої літератури заслуговують на повний моральний розстріл!

І хоч оті клерки-бунтарі і балакають багато про свою свободолюбність, то вона не в їх характері, а хіба в анархічності. В державно-творчому розумінні такі клерки-зрадники не будівний, а безхарактерний елемент, східняки в злім того слова значенні, двоєвірці-двоєдушники, що не знають отого західнього або-або, тільки оте східне „може”, не знають чітко окреслених лінією моральних меж, тільки „модерно”-розлиту плязму. То й не диво, що від комунізму перекочують у націоналізм, а з нього в КЦАБ і подібне малоросіянство. Писав колись добрий знавець клерко-зрадництва, Іван Франко:

„Мій учитель був пес, що на лапки стає
І що лиже ту руку, яка його б’є.

І хоч зріс я, мов кедр, що вінчає Ливан,
То душа в мні похила, повзька мов бур'ян.
І хоч часом мов грім гримне слово моє,
То це грім бляшаний, що нікого не вб'є.
І хоч часом в душі підіймається бунт,
Щоб із пут отрястись, стати твердо на ґрунт,
Ох, то це не той гнів, що шаблюку стиска,
Це лиш злоба низька і сердитість рабська”.

Тільки таких рабів може виростити „чарівна Україна” типу перебіжчиків-гнучкошиєнків.

стихія та ідея

Кріза української літератури клерків-зрадників криється в „традиційному українському характері”. Якби цей „характер” означити, то треба б сказати: **переріст змисловости при рівночаснім зануку розуму**. Бачив це вже Панько Куліш, хоч і сам не грішив непохитністю характеру:

„Народе без пуття, без чести і поваги...
Ти, що повстав з безумної одваги
Гірких п'яниць і розбішак великих...”

Це дуже гіркі слова і прикрі, а проте мусів їх повторити, хоч в іншій формі, великий характером українець, В'ячеслав Липинський, у своїй гіркій і наболілій студії нашого характеру п. н. „Хам і Яфет”...

Від століть триває кріза українських клерків. І від століть триває дужання в нашому

письменстві між чіткою лінією християнства і розмазаною плязмою двоєвір'я. А скінчиться ця криза щопиш тоді, коли наші клерки стануть служити справді Правді й Добру, Христовій Церкві, а не власній наживі чи кар'єрі. Коли в їх умах постане **правдиво — свій світогляд**, а не брехлива чужа січка; коли їх **воля піде за їх переконаннями**, коли вони ділом засвідчать, що звеличувані ними ідеї — не маска, яка має крити їх кар'єристичні цілі, а пережите й передумане живе „Вірую”, за яке вони кожної хвилини ладні були б віддати хоч і власне життя!

ДУМКИ ПРО КАТОЛИЦЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ

На з'їзді советських композиторів у Москві, один із них пригадав усім іншим про те, що в Советах також література й музика мусять бути партійні: „Наші музики не мають права бути аполітичними, відтягатися від нового часу в свій маленький індивідуальний світик. Не потребуємо компоністів-надлюдей, відділених від справ, якими жиє весь Советський Союз. Музика й література мусять бути проникнуті духом ідеї, мусять відігравати творчу роль в суспільному життю й комуністичному вихованню советської людини”.

Не можна йти на уступки. Ми добре знаємо з практики оте советське „мусять”, як воно ломить не тільки „надлюдей”, але і зовсім навіть простенькі особи, як воно вихолощує всяку людину з її усіх особистих прав, включно до права логічно думати й називати чорне чорним, а біле білим. Правду писав чекіст Сосюра про комуністів: „Ми йдем, щоб світ

востаннє поділить: на „так” і „ні”, на „біле” і „червоне”.

Отже в останньому змаганню, яке вже близько на овиді, змаганню за Бога й людські права, чи проти Бога і проти свободи людини — християнським журналістам і письменникам нашого часу не вільно коритися компромісам, кон'юнктурам, а навіть і доброму тонові. Вони мусять бути радикальними католиками, так, як комуністи є радикальними комуністами. Коли 700 мільонів людей Советського Союзу й його сателітів, найбільшого ворога не тільки людства, але й усього, що наше, українське, коли така сила стає до бою, то всяке заколисування до сну, всякий культ духового евнухізму — мусять піти в нас на смітник; інакше ми зрадники Божої справи, ми зрадники людських прав, ми зрадники України!

Католицький журналіст має за своє завдання не тільки стверджувати правду, але і боротися за неї: отже не може закривати дійсної правди, навіть, коли б вона здавалася декому скандалом. Чейже кожна національна історія має свої скандали, боляки, гріхи, за які опісля спадала на націю чи людство кара. Кличем Кирило-методиївців були слова св. Письма: „І пізнаєте правду і правда визволить вас”. Подаючи правду, католицький журналіст повинен подавати її цілу, а не під-чи прироблену. не перефільтровану крізь фільтр „пожиточности”, „практичности”, „успіху”, чи подібної якоїсь „мамони”.

Подаючи критику, а нераз і скандал, като-

лицький журналіст робить це на те, щоб на такому негативному прикладі читачі гострили своє почуття справедливого обурення (т. зв. „святого гніву”); щоб училися обережності й розумного недовіря — прикмет, потрібних кожному суспільному робітникові, особливо ж нам, сиnam поневоленої нації. „Укрита злість, облудлива покірність” це прикмети негідного народу рабів; відкрите „іду на вас”, воювання за правду не в ім’я своєї власности, а в ім’я наказу сумління — це прикмети нації лицарської, нації гідної, нації великої. А таку велич здобувається в боротьбі, а не в механічному замазуванні противенств.

Орієнтація на правду. За всяку ціну проповідувати правду, за всяку ціну за правду обставати! Ось єдина орієнтація католицького журналіста, орієнтація, по якій пізнаємо, чи він справді католик.

Сучасний світ не любить правди. Він заступає її міркуваннями про **корисність**. І Схід і Захід сучасні сердечно мало цікавляться питаннями правди, і готові послужитися всяким засобом для досягнення своєї мети. Совети мають у різних теоретичних своїх домаганнях часто рацію, а проте вважають викривлення правди в загальному за свій обов’язок. Америка має багато рації в своїм обставанню за правду людини, а проте для бізнесу деяких своїх „сірих еміненцій”: масонерії, жидів чи капіталістів, уживає правди тільки в якійсь дозі нешкідливій для бізнесу. Обидва ті яви-

ща стоять у зв'язку з питанням про мораль засобів і мети. Словом: ціль освячує засоби і для користи можна всяку правду продати — кажуть собі новопогани Сходу й Заходу.

Зовсім позабуто про те, що вже в Старому Заповіті Бог називає себе: „Я є той, Котрий є”. Отже Бог це єдина найбільш реальна **дійсність: існування і правда** одночасно. Звідти то в староцерковнім слові „істина” (то, що є) = правда. Отже, що не є існуюче (-неправдиве), того нема і на нічім (нема) не можна нічого дійсного збудувати. Так, як про Бога-Правду написано в Діяннях „Бо в Ньому ми жиємо, рухаємося і єсьмо” (існуємо). Свого супротивника диявола сам Ісус Христос називає „батьком ложі” (неправди) і каже, що „в Мені (Бозі) не має він нічого”. Отже з будови на нічім (неправді) може вийти тільки ніщо.

Диявол спущений уже мабуть із своєї прив'язі і, знаючи, що має вже мало часу як „князь цього світу”, — а будучи найбільшим ворогом усього, що дійсне, що правдиве, що живе, отже, що Боже — старається використати той свій останній у часі атут і б'є людство сьогодні вже не якимись звичайними підступами, а атакує самі підстави морального пізнання людського: розум і сумління людини. Старається заступити наше розумове і наше моральне пізнання якимись наміснями-ерзацами, як корисність, сила, успішність і т. п., старається поставити брехню нарівні з правдою, поставити велике побіч пересічного, моральне заступити „успішним” і т. п. Є це атака на са-

мі основи нашого пізнання: на оте розумне в людині, „звірині”, яку навіть дарвіністи називають „*homo sapiens* — людина розумна”. Є це атака на свідомість себе людини, на кожній людині вроджений гін до правди. Оця атака діє на заміну свідомости підсвідомим, на заступлення свобідної волі, правленої розумом, через підсвідоме Я, детерміноване гонами, спільними всім звірятам. Це атака на заступлення дійсного Життя-Правди (реальности) через мнине життя-екзистенцію, словом: на заміну дійсного „віта” (життя) — вітаїзмом. Через оту атаку диявола, ведену від ряду літ у пресі, літературі, малярстві й інших ділянках умового життя, дійшло людство до того, що жие сьогодні в стані якоїсь моральної підсвідомости і тільки дуже небагатьом людям дана сьогодні ще можливість оцінювати положення світу й себе з повною свідомістю: це ті люди, які, поруч тісної зв'язи з Богом через побожне життя, мають іще високу богословсько-філософську освіту та дуже широке обізнання з актуальними проблемами. Належать тут безсумніву дійсні католицькі журналісти, якщо відповідають наведеним вище основам та якщо трактують свою професію не як похідну від „*profitere* - зискувати”, а як похідну „*profession de foi* - віровизнання”, як профети.

Отже не успішність, а правда. Особливо важне воно для нас, українців. За словами християнського філософа, Отто Вільмана, єдність нації осягаємо не через механічне затирання

противенств, а через їх органічне переживання, через їх розв'язку в дусі любови правди. Національну єдність великої Руської Держави створив святий Володимир не міжпартійними торгами племен різних дулібів, а накиненням в боротьбі тим племенам великої християнської ідеї! Володимир — великий і святий не через „демократію”: торги й лукаву згодузговорення „більшости дулібів”, а через боротьбу з поганством, через перемогу себе самого й через силу перемогти „більшість народу” силою високої ідеї християнства. Бо тільки вона одна: християнська ідея, може, не нівелюючи а перетворюючи українських сучасних дулібів, створити з них один моноліт: Українську Націю для Христа! І тільки правда визволить нас, а не опортуністичне замазування її й затирання на якусь мертву байку гуманістів-масонів чи так же мертвороджену байку „раю на землі” комуністів. „Воюванням є життя людини на землі” — каже книга Йова. Тільки мерці не знають боротьби. Бог же не є Богом мертвих, а Богом живих!

Християнська Обнова. Приймаючи представників „Християнської Обнови” Свт. Отець Пій XII сказав таке: „Христос, Його Правда і ласки сьогодні більш потрібні людству, ніж були колись. Католицька віра є самотнім джерелом спасіння: але не викривлена, безкровна й солодкувата віра, а ціла, — повне християнство, у всій своїй чистоті й повноті сили.

„Все на світі були люди, які християнство вважали за дурницю. Та для нас воно є ласкою Бога і ми горимо, щоб могли проповідувати таке християнство, проповідувати нашому століттю з такою певністю перемоги, як це робили християни перших віків. Але тут справа в повному християнському життю, без застережень і прироблювань.

„Не можна сказати, що хтось служить вірно Богові, коли у практиці християнського життя виступає в нього дух світськості, коли він свої власні задуми й інтереси вносить до Церкви і коли свою порожнечу чи легкодушне зісвітчене життя пробує виправдати виповнюванням деяких духовних практик, чи врешті витягає на світло дня свою вповні поверховну „побожність”. Таке — це тільки дитинна, а то й забобонна „побожність”.

Не можна класти переділу між релігією й життям. „У нашому моменті” — говорив далше Свт. Отець — „всі християни мають обов'язок так працювати і так поступати, щоб у ділянці практичного життя не стояти поза суспільним життям та поза всіма подіями, що заходять у зв'язку з ним. Воно зовсім не годиться з католицьким способом думання, коли класти переділ поміж релігією і життям, поміж Церквою і світом так, начебто ці дві ділянки не мали з собою нічого спільного, а Божі права не мали важности для многогранної дійсности і для суспільного життя.

„Темні сили пробують скріпити свій натиск: сидуються усунути Церкву й релігію зі світу

й життя. Тому воно ще кінечніше, щоб Церква сама завзято й витривало змагала поставити ввесь обсяг людського життя під панування Христа, щоб Його дух обіймав іще більше, щоб Його закон іще більш зобов'язливо панував і щоби врешті непереможно запанувала Його любов. Ось що треба розуміти під назвою „царство Христове”. Це завдання Церкви — тяжке, але врешті треба раз ясно сказати, що дезертирами є ті, які може підсвідомо, чи з віддання якійсь хибно зрозумілій „чистій духовості” — хотіли б звести Церкву до ділянки т. зв. „чисто релігійної”. Хто таке чинить, служить не кому іншому, а тільки ворогам Церкви”.

Католицький журналіст — це лицар. Він не тільки тим різниться від т. зв. „нейтральної преси”, що не лише не промовчує правди, не обтісує прав Христа й Церкви в життю для якогось успіху чи опортунізму, але ще й тим, що звертає увагу читачів на суттєве, істотне, а не на виїмкове, несуттєве, сензаційне тільки. Католицький журналіст не пише дурнувятих статей, яку горівку п'є Сталін, чи які очі має Маргарета Трумен. Католицький журналіст не підлецується своїм читачам, не грає на їх низьких інстинктах. Зате він благородно відважний, чесно лицарський: сміє сказати те, що правдиве, хоч би воно і не подобалося. У старому гимні до св. Духа кличеться третю Божу особу „*Santo Spiritu Cavaliere*” — Душе Святий „лицарю”. Наслідувати св. Ду-

ха-лицаря повинен саме кожний католицький журналіст.

Ціль католицької преси не є робити бізнес на оголошеннях чи конкурсах краси для дівчат і т. п. Ціллю католицьких публіцистів не є трясти штанами перед можливими цього світу. Як благовісники Христового слова в сучасному світі, католицькі письменники й журналісти повинні і мають право повторити собі „горді” слова перших християн (пор. „Лист до Діогнета”): „Як душа понад усі члени тіла, так теж і християни розкинені по всіх країнах. Ця душа є в тілі, але не є від тіла: так і християни є в світі, але не зі світу вони. Світ держить їх у в’язниці, але вони ув’язнили світ”. А Аристид у своїй „Апології” (около 120 року по Хр.) пише: „Увесь світ сотворений для нас і вдержуваний для нас, бо ми нарід новий, ми нарід первородний, ми нарід майбутнього й вічності. Ми, християни, виводимо свій рід від Ісуса Христа, а державу маємо в небі. А від тієї землі, поскільки вона до нас належить, ждемо тільки, щоб вона була для нас відскочнею для нашої батьківщини в небі”. Коли католицький журналіст хоче сповнити своє земне завдання, то мусить ті слова взяти за свій туземний клич.

Обов’язок: ширити правду. Отже у високому почутті своєї гідності: слуг Божої правди, християнські журналісти мають ширити правду, „вчасна вона чи невчасна”: практична вона чи „непрактична”. Мають писати й говорити і жити так, як наказує їм сумління й розум.

просвічені Христом, а не за тим, що в даній хвилині дає матеріяльний чи політичний бариш. А сумління католицького журналіста не в'яжеться „практичним розумом”, грошем, успіхом чи наживою, славою власною, чи навіть славою й користю нації власної. Найвищим мірилом для сумління католицького журналіста є Бог та наука Католицької Церкви, бо тільки таке сумління правдиво свобідне й незалежне від якихнебудь світових проминаючих сил.

Але тримаючися засновку: „правда вище практичності”, католицький журналіст знає добре, що саме в тій „непрактичності” він більше „практичний” від неодного баришівника: бо стояти за високу безконечну вартість Божої правди — це далеко більш практично й корисно, аніж продавати вічність і Бога за кілька срібняків минаемого хвилевого „зиску”. Як свого роду пророк, католицький журналіст бере до себе і до себе відносить слова про покликання пророка Єремії: „Иди, куди посилаю тебе! Сповіщай, що назву тобі! Не бійся їх! Бо з тобою Я, щоб берегти тебе!” Бере до себе слова з „Діяній”: „Не бійся, але говори і не мовчи, бо з тобою ось Я!” А свою місію католицький журналіст бачить у словах св. Павла до Тимотея: „Заклинаю тебе перед Богом і Христом Ісусом, що буде судити живих і мертвих, при Своему приході і Своему царюванні: проповідуй слово, виступай чи вчас воно чи не вчас, переконуй, наказуй, напам'ятай у всій терпеливості і з наукою. Бо настане

час, коли не будуть зносити здорової науки, але за своїми пожадливостями постараються про вчителів, щоб вони їхнім ушам підлещували. А від правди відвернуть ухо та звернуться до байок. Ти будь тверезий у всьому, терпи лихо, виконуй працю благовісника, сповняй свою службу”. (2 Тим., 18, 1-5).

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ВЕРЛЕН

8 серпня 1834 року, в селі Сторонці-Путилові, Вижницького повіту на Буковині, прийшов на світ Осип Домінік де Федькович Гординський. Його батько, Адальберт, зі старого шляхотського роду Гординських із Галичини, був спершу приватним урядовцем, опісля ж мандатором. Рідні брати Адальберта дійшли до вищої освіти і гарних посад, та сам Адальберт чомусь то наче виродився й ні до чого путнішого не досяг. Тут мабуть треба дошукуватися вразливості його амбіції та почуття меншевартости, нахилу до відлюдківства, скупарства та інших промахів у житті пана мандатора. Цю хворобливу вдачу внаслідив по батькові й син Осип, а скріпило її ще й те, що Юзьо був уже дев'ятою з ряду дитиною. Охрестили хлопця в вірі католицькій, латинського обряду. Мати Федьковича, вдова по православному священникові Дашкевичеві, була від

свого другого чоловіка на дев'ять літ старша, неписьменна, але з претенсіями, бо попадянка родом. Адальбертові внесла як придане щось 35 моргів поля і троє дітей із першого подружжя. Сам Адальберт мав себе за пана-поляка й хотів виховувати дітей у польщині або і німеччині, але жінка не знала тих мов, отже діти виховувалися в атмосфері „простій”, чи, коли хочете, українській. Ріжниця освіти, мови, віри, поглядів і врешті віку робили подружнє життя Гординських дуже прикрим і кріпкий мандатор не раз здорово побивав свою старшу жінку. Це знуцання над матір'ю, котру діти дуже любили, було мабуть першим зерном ненависти до батька, ненависти, яка не покидала пізнішого поета, Осипа Федьковича, майже до самої смерти. Спочатку вчився малий Юзьо у приватного вчителя на селі, а в дванадцятім році життя пішов до двокласової реальної школи в Чернівцях і покінчив її з добрим вислідом. Була тоді в Буковині мода йти в Молдаву дороблятися. Брат Юзя Іван Дашкевич (із першого подружжя матері) та й сам Юзьо пішли теж за тією модою. Юзьо практикував спершу в землеміра Чунтуляка в містечку Нямц, але не закріпив там довго місця. Отже перейшов на практику до місцевого аптекаря Бредемаера, доброго, але дуже прикрого чоловіка. Тут пізнався зі швагром Бредемаера. Рудольфом Роткелем, німецьким поетом і малярем. Уже тоді Осип Гординський віршував по-німецьки. Це саме як і дивна вдача Федьковича дуже сподобалися Роткелеві й він став

позичати Осипові всякі книжки й заохочувати до письменницької праці. Читав тоді Федькович м. і. і твори песиміста Шопенгавера, що хіба тільки скріпило його хворобливу вдачу. Уже тоді, як пише Роткель у споминах про Федьковича, „у його правильно зарисованім обличчю являлася нотка яку можна було мати за вислів відрази, глуму, чи навіть болю”. При тому всьому Федькович був „тверезий, чистий (несмілий) і благородний молодець“, та рівночасно „дуже нервовий, дуже дразливий“. Це як також і те, що Федькович уже тоді перед Роткелем відрікався свого батька Адальберта (пізніше постійна манія поета) вказувало б на початки легкої покищо, психічної недуги вже в сімнадцятьлітнього Федьковича.

На практиці в Бредемаера Федькович теж довго не видержав (так було в нього все його життя, бо ж непостійність — прикмета психопатів): у 1852 році, за намовою батька, вступив до австрійського війська. До пів року здав при війську іспит на кадета, батько заплатив за нього відповідну таксу та з весною 1853 року Юзьо перейшов із своїм полком із Чернівців до Семигороду. У війську служив Федькович десять літ і дослужився ступеня четаря першої кляси. Як четар брав участь у війні, але на фронті ніколи не був. Із війська виніс поет і добрі і злі речі. Добрі це було глибше пізнання життя, його болів і втіх, головно жовнярських. Зустріч із простими жовнірами дала Федьковичеві змогу запізнатися ближче з народньою словесністю й україн-

ською мовою. Перший свій український вірш „Нічліг“ написав латинкою на однім із постів під час війни в Італії 1859 року. Але військове життя мало й погубний вплив на поета: воно розвинуло його нахил до содомських гріхів і кинуло в обійми різних „званих друзів“ та алкоголізму. Чи причиною того всього була „огня мелянхолія“ чи, навпаки, ті пороки дали в наслідок психічну недугу — в тому нам покищо годі визнатися. На всякий випадок треба признати правду Осипові Маковеєві, життєписцеві Федьковича, що в лікарському наслідненні Федькович „вже нас нічим не дивує“... Отже й треба поетові багато дечого вибачити. Натомість прикро читати, як деякі кадильні „біографи“ поета фальшують його хиб та ще й роблять на їх основі „висновки“ про... демократизм Федьковича.

Під час військової служби 1859 року — часом в Чернівцях — Федькович зацікавився з кількома людьми, які мали чималий вплив на його дальший духовий розвиток. Один із них, німець Е. Р. Нойбавер, професор університету, поет-імпровізатор, великий бабій, бувший організатор віденської революції 1848 року, що інших вислав до бою, а сам лишався дома — словом „поступовець“. Другий, апостат від католицької віри. Антін Кобилянський, тоді вже невіруючий у Христа, але таки студіюючий православну богословію, тип наскрізь неспокоїного духа, спеціаліст у переходах на різні віри: був опісля „проповідником“ одної з перших „громад“ німецьких старовірців, властиво

майже атеїстів, потім атеїст, лікар (покінчив медицину в 53-тому році життя), противник нормального медичного способу лікування і т. п. Оба ті „поступовці” належали до масонських лож і в їх дусі старалися непомітно (унмеркліх) відібрати Федьковичеві християнську віру¹⁾. Це було б їм не вдалося, якби у Федьковича було більше свідомої, а не лише природної релігійности. А до того прилучилася ще і працювала на користь отих антихристів психічна недуга поета, головню ж одна її признака: манія ненависти до свого рідного батька та всіх „панів” (характеристичні для таких хворих вічні претенсії до інших і забріхання, т. зв. у психопатології: псевдологічний кверулянтизм). Свідчать про те хоч би самий Федь-

¹⁾ З дописки А. Кобилянського: „Die Stelle, wo Christus als ein gesunder Mensch hervorgehoben wird, hat den paedagogischen Zweck, in seine (Федьковича!) kirchliche Vorstellungsart die erste Bresche behutsam zu legen. Gott wird nur proverbial — wie ein altgewohntes Fremdwort gebraucht”. (у перекладі “Місце (в листі до Федьковича), в якому підкреслюється Христа як здорову людину, має педагогічну ціль: зробити обережно перший виїм у його (Федьковича) церковному способі думання. (Слова) Бог уживається тут тільки провербіально, як чужого слова, до якого здавна привикли”. Пор. д-ра Осипа Маковея “Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича”, Львів 1910, вид. Наук. Т-ва ім. Шевченка; стор. 14, 15 нотки вдолі. — Комічно, що один із життєписців Федьковича називає його знайомство з обома масонами “щастям”..

кович та його фальшивий „друг” Кобилянський²).

На всякий випадок легко було тим „другам” викривити релігійне сумління Федьковича, тим більше, що по їх боці стояла тодішня плитко народницька (сьогодні ми назвали б її „ліберально-просвітянська“) поганська атмосфера догматичного неусвідомлення³) та релі-

²) З листа Федьковича до Кобилянського (“Матеріяли” с. 331): “Не дивуйси, братчику, що я так пишу, бо міні можна, — Ти мусиш знати, що мене мій лікарь ни сповна розумним (irrsinnig, schwarze Melancholie) описав, а баламути маюти право, усе писати, що си ім вподобає; — бо і є, Антосю, мені си навіть уже самому видит, що я ни маю усього розуму, — так мене Господь Бог покарав, — за що, ни знаю.” А Кобилянський (“Матеріяли” 356 і дд.) згадує, що в обох Федьковичів, “у сина і вітця був один вираз, що аж в очи впадав, а то був той: образ незвичайно видатний болю умислового.” Кобилянський говорить дальше про мнине неправесне походження Осипа Федьковича так: “А то було уроїне бідного-хорого умом поети, котрого меланхолію переломити, котрого з памороки умислової вікурувати міні се не удало.”

³) Малий зразок тієї атмосфери: Учень 8 кл. гімназії в Тернополі І. Якимович, хоч самий “був уніятим і уважав митрополита Якимовича проводирем Русинів, збирав ся йти на православну теологію” — пише Маковеї у життєписі Федьковича, с. 160. Пригадую, що провідник християнсько-суспільної партії, гофрат Олександр Барвінський, хоч сам практикуючий католик, то проте рівночасно був видавцем багатьох схизмофільських творів у “Руській Історичній Бібліотеці”. Схизмофілами були тоді такі священники народовці (отже не москвофіли!) як Тянячкєвич, Качала та і.

гійної байдужности. Додати б тут іще наш здогад, що перехід на православ'я міг бути у Федьковича спробою втечі-визволення від комплексу гріху, комплексу безсумніву далеко більше болючого у католицизмі, ніж у ліберальнішому православ'ю⁴). Не згадуючи нікому про свій намір, Федькович дня 31 березня 1863 року виступив із Католицької Церкви, а 4 квітня приступив до православ'я. При тій нагоді „піетатіс кавза” як пише православний панотець, Федькович прийняв нове ім'я Юрія (Георгія). Це було очевидно ніщо інше тільки дальша втеча перед комплексами ненависти до батька й себе самого-грішника. Здається нам, що коли б Федькович народився був у Галичині, то свою зміну віроісповідання (чи, радше, втечу) перевів би був із латинського католицизму не на православ'я, а на греко-католицизм, бо в Галичині це було б йому вистачило для втечі перед вірою батька-поляка-пана; взагалі ж відношення Федьковича до Унії було досить прихильне, як це виходить із його листів⁵). У них нпр. Федькович називає уніятську Церкву „своею”.

4) Такими спробами втечі чи то скинення з себе тягару злого сумління позначене все життя Федьковича. Ось нпр. виїмок із листа Федьковича до Д. Танякєвича (“Матеріяли” 82): “Тутешні німці не дають мені на світі прожити, интригують, прозивають лайдаком та хто зна як, а то лиш через мій теплий руский сардак.”

5) “Матеріяли” 80 і 85.

Цікаво, що на кілька літ перед переходом Федьковича на православ'я поет дуже був віддався своєму нахилу до „званих друзів”, які після „трутили його у гріб” — як сам домагався, щоб йому таке на гробі написати. Не виключене, що цей нахил був спочатку тільки ідеального, сублімованого характеру (як це було спершу і в Оскара Ввайла), та щойно зміна віри та спричинені нею докори сумління й алкоголізм могли цей нахил зовсім грубо схибити. На всякий випадок: головний моральний і релігійний упадок Федьковича помітний виразно з 1863 роком, роком відступства. Вже в 1864 році самий Федькович кається в листі до Танячкевича (чого досі ніколи не робив!): „я ни варта тої горячої любови, що ви мене нею обгорнули, мов орліми крильми! Я ни варта єї, братіє, я — зледащів“. І зараз — у цьому ж листі: „Яб рад Шевченкового Гуса читать, — нима його в тебе”⁶⁾.

Ще за пробування Федьковича у війську, 1860 року пізнав він, — крім Нойбавера й Кобилянського — також і інших молодих людей, щирих українців: Костя Горбала і Лонгіна Лукашевича. За намовою Горбала Кобилянський перемовляв Федьковича писати по українськи, а закинути німеччину. Вже тоді Федькович признався Кобилянському, що почуває себе „гуцуляком” і навіть написав уже вірш по українськи; був це „Нічліг”:

⁶⁾ Там же 100, 103.

„Звізди по небеснім граді
І по одній і в громаді
Як то любо засняли,
Де жовняри спочивали.

Но як збліднут тихі зорі,
Світле сонце зійде д горі,
Хто тогди нам бідним скаже,
Де котрий з нас нині ляже?

Де хто ляже, Божа воля, —
Є де спати, много поля,
Є де голов приклонити,
А зірниці ймут світити“.

Вистачило сім побачень Федьковича з Кобилянським, а вже поет був зовсім „навернений“ до українства; вказує воно на мінливість настроїв поета і на те, що Федькович уже і до цього часу був чуттєво дуже близький до такого „навернення“.

Горбаль і Кобилянський позичали Федьковичеві українські книжки; були це переважно збірники українських народніх пісень. Не диво, що Федьковича муза вже в своєму першому почині стала на чисто-народній формі. Перші українські вірші Федьковича такі щиро народні формою, що в них подекуди навіть просто годі розрізнити, що Федькович узяв із народньої пісні, а що його власне. Нпр.:

„Ні зазуля в лузі затужила,
Ні пташина в тузі голосила,
То сестричка лист писала,
На сторону посилала,
Тай до брата слезно промовляла:

Брате милий, брате соколоньку,
Ти-сь покинув сестру сиротоньку,
А я ходжу, накликаю
Як зазулька в темнім гаю:
Верни, верни з далекого краю!"

Була в тих перших українських творах буковинського соловія не тільки щиро народня форма і чисто народня мова, нечувана річ у часах жажливої тарабарщини москвофільського „Слова“, але і проявився в них справді великий талант: то ж і до сьогодні ці його поезії живі промовляють до нас — а час це ж найсுவоріший критик. Напечатано ці перші вірші Федьковича в брошурі Кобилянського „Слово на слово до редактора Слова“ 1861 року. Був саме рік смерти Шевченка й оце наче появився заступник великого генія на західно-українських землях. Не диво, що захоплення Федьковичем у Галичині й Буковині було величезне⁷⁾. Тодішній критик-диктатор, редактор „Слова“ Дідицький, хоч москвофіл, так захопився писаннями Федьковича, що не тільки за-

⁷⁾ Загально пишуть, що Федьковичів літературний виступ мав для відродження Буковини таку вагу, як Котляревського для Великої України, а “руської трійці” для Галичини. На нашу гадку — такий погляд не вірний. Федькович у тих часах був саме самотнім представником пробуду й наслідником Шевченка для всіх західно українських земель, а не тільки одної Буковини. У Буковині його вплив був якраз найменший та позначився щойно в 80-тих роках, а не в 60-тих, коли то Буковину будила до українського культурного життя радше “Руська Бесіда” в Чернівцях.

просив поета до співробітництва в „Слові”, але навіть рік пізніше власним накладом видав збірку віршів Федьковича „Поезії Іосифа Федьковича” (у Львові, 1862).

Сам Федькович, як психопат, визначався великою недостатчею самокритики. Отже спочатку брав свої вірші за дрібницю „без вартунку” і не прив’язував до них більшої ваги. До цього ще й недовір’я до „панів” казало йому не довір’яти всім похвалам, які „пани” давали його творам. Знов же з другого боку почуття меншевартости домагалася надолуження (військова впокорююча дисципліна, „простий стан” ,зломана любов до Емілії Марошані, потоптана приязнь із Кобилянським, недуга й т. п.). Всі ті причини склалися на те, що у Федьковича розвинулася з пересадної покори, через похвали й величання його „велетенським талантом” і под. — друга крайність: пересадна амбіція. Вона ж, особливо через порівнювання поета з Шевченком — довела Федьковича опісля до різних прикрих зуларів із тодішньою українською інтелігентною громадою і врешті через мізантропію до затоплення в астрології.

Всі вище згадані прикри події життя Федьковича та вічна його втеча перед ними довели його врешті до покинення війська й апостазії — обі події сталися 1863 року. Утікач навіть від власного імени. тепер уже з Осипа—Юрій, перебрався з офіцерського кабату в гуцульський сардак та втік „від панів між прості люди”: до свого рідного Сторонця-Путилова. Тут зажив до того простим життям, що просто пе-

ремівся в селянина (деяка схожість із Львом Толстим). Правда, не раз брав участь як інтелігент у житті громади; був війтом, шкільним інспектором, заступником громади в земельних справах, а навіть кандидував на посла. Але ніде не закріпив довго місця, скрізь стрічали його сповідні чи дійсні інтриги й неохота — і Федькович знову втікав до простих парубків та чарки. Пробирав навіть оженитися, та справа не пішла, подібно як і Шевченкові.

Пересадні амбіції та повний брак самокритики спричинили й упадок поетичного таланту Федьковича. Взявся він „як Тарас наш, як мій тато, научив мене співати“ і своє власне поетичне Я змарнував на смішне наслідування Шевченка:

„Кохайтесь, чорнобриві,
Да не з умерлими,
Бо кохання вже немає
В глибокій могилі...“

Так Федькович перестав помалу бути собою і, мимоволі, сам перейшов у табор тих „панів“, від яких старався завжди втікати: це ж ніхто інший, а галицький пан-вільнодумець Омелян Партицький перемовив Федьковича до такої Шевченкоманії.

А проте Федькович не забував про своє покликання бути народнім співаком. Отже дописував до всяких тодішніх українських часописів та вів широку переписку з культурними діячами Галичини. Вже 1863 року друковано в галицьких „Вечерницях“ перше оповідання

Федьковича „Люба-згуба”. Ряд гуцульських оповідань Федьковича у жанрі Марка Вовчка, але в самостійній обробітці й тематиці самого Федьковича, став основою нової його слави. Хоч сам поет не прив'язував до своїх оповідань більшої ваги, проте друга жива річ, яка з його творчості осталася до сьогодні й перетривала спробу часу, це саме Федьковичеві оповідання. Замітній у них нездоровий дух поета: нереальна романтичність „гуцульської кривавої слави”, пересадне „побратимство”, песимізм і зневіра, попофобія і головно, чи не вперше в українськiм письменстві: представлення індивідуальної пристрасти як найважливішого детермінуючого чинника в життi людини. Ця остання ознака численних творів Федьковича з гуцульською тематикою („Люба згуба”. „Штефан Славич”, „Серце не навчити” і б. і.), у яких життя гуцулів представлено в напівпоганськiм світлі, ця ознака сталася опісля модою для українських письменників-вітаїстів⁸⁾: хто з них тільки представляв Гуцульщину, то обов'язково брав краски з поганської палети Федьковича. Для прикладу: „Тіні забутих предків” Коцюбинського; „Кам'яна душа” Хоткевича, оповідання „Регіт Арідника” і і. Єндика, і под. Тому з повним правом можемо Федьковича назвати батьком ві-

8) Пор. мою статтю „Доба демона й література” та рецензію на „Тіні забутих предків” у 2-ому ч. „Життя і Слова”; це число в великій мірі своїми статтями навісвітлює проблему вітаїзму.

таїзму в західно-українській новій літературі.

І тут знов же контраст: сам Федькович, батько вітаїзму, розперезаного гуляйпілля детермінуючих життя пристрастей, той самий Федькович мав у теорії зовсім інші погляди на завдання письменства: ось нпр. про Марка Вовчка Федькович писав таке: „...кожді з єї повістей бракує моральна підвалина (eine moralische Grundidee)”. Марковичка має нам у своїх повістех вижші моральні цілі всказувати...” „...у моральному — а то й узагалі в оповіданні, якщо воно має мати поетичну вартість, ...мусить пробиватися вічний моральний закон, що добре встоюється, а зле, лихе сходить на ганьбу. А якщо навіть добро і уляже, поконане, то всетаки повинна перемогти бо-дай ідея вищого ладу в світі, моральної сили⁹⁾”. Так то на самому поетові сповнювалися Овідієві слова: *video meliora proboque, deteriora sequor*.

Відчуженість від справжньої релігії, втеча перед інтелігентною громадою, і врешті, т. зв. „схлопіння” зробили таке і з Федьковичем. Був це свого роду демократизм „а rebours”: не Федькович підносив нарід до себе, навпаки сам знижувався до рівня „люмпен-рекрута”. „Щоби Федькович міг дорівняти Шевченкови, Дідицький думав, що до сего вистане, аби лиш Федькович зажив між своїм народом, та се — можна сказати рішучо — вий-

⁹⁾ Лист Федьковича до Тянякевича, “Матеріяли” 56, з 1863 р.

шло йому і літературі тільки на шкоду“ —писе не без рації Маковей¹⁰⁾). Бо те злиття з народом не пішло в Федьковича правильним шляхом, а довело його до повного схлопіння: поет з одного боку цілував панотця в руку, але теж і брав участь у п'яничанні з „побратимами”, а нераз просто з люмпенпролетаріатом. Свого роду гуцульський Верлен¹¹⁾ сам про себе писав¹²⁾: „Я уже такий чоловік раз на світі, що мене аби дитина з пути зібе. Видиш сам здоровий, який я повійвітер”. Коли б Федькович мав був те щастя заізнатися з правдивою наукою Католицької Церкви, стрінутися зі справжніми католиками чину і перенятися християнським життям, то певно не змарнував би був свого великого таланту і життя. Але так не сталося... Проклята наука безвірників-масонів скривила всеньке життя генія та зробила його схожим на хвилі невгамовної гірської ріки:

10) “Життєпис”, 185.

11) Paul Verlaine (* 1844, † 1896), французький поет лірик, один із основників символізму, спершу невіруючий, опісля навернений, та морально в житті не витримав. Подібно як Федькович, мав справи з “побратимом” поетом Рембо, якого пробував із заздрости застрілити. Все його життя повне упадків і знову ж навернень: тяжко пив, сидів у в'язниці, розпустував, помер у шпиталі. Одинока його, справді католицька збірка віршів це прекрасна “Мудрість” (“La Sagesse”).

12) “Матеріяли” 39.

„Doch mich, mich zieht der Tscher'musch
Der wilde Waldgeist nur an!
O Tscher'musch du, mein Urbild,
Unloesbar ist dein Bann.”¹³⁾

Пробувала рятувати поета з цього його безпуття рідна мати:

„Аж ту в двері пані — в одній сорочці: „А ви п'яниці, а ви такі, а ви сякі, зволовичисте ми сина!” ...Як пішли наші! А пані тоді до сина: „А ти з такими голиками ходиш, Бога не боїшся! Того ж я ся по тобі дочекала!...” А пан у плач, по руках, по ногах маму цілують, а самі ані слова...

От устаткують, бувало, пан, засядуть у своїй світлиці, та нікого й на очі аби не виділи: тільки лише, що води внесемо, або якої страви. Все пишуть та пишуть, та переписують; одні папери в піч кидають, а другі на пошту несуть. Так буває з тиждень, нераз зо два; — а потому як підуть!... Знов так, як перше”.

Оповідав наймит Юзько Огоновський проф. О. Колесі¹⁴⁾.

Та недовге було життя мами з її неспокійним сином: 1864 року померла мати поета на тиф.

„Господи, що плакали, конаючи: ужем їх на лаву поклали а они ще плакали. — Другої днини раненько як я їм личко вмивав... то ще слі-

13) Зі збірки німецьких віршів Федьковича “Am Tscheremus”, с. 82.

14) Олександр Колеса “Юрій Коссован”, с. 85-86.

зоньки у очех стояли. Віщувала мабуть моя
ненька покойна, що ось мене на нужду та во-
рогам на наругу покидає..."¹⁵⁾).

По смерті нені Федькович іще більше зле-
даців. Писав йому тоді Д. Тянячкевич: „Ти
мені упав на дусі, віддавна не чули ми пісні
живої від тебе!..." (Подібне діялося і з вели-
ким Шевченком, по його визволенню: гуляще
життя спричинювало упадок творчости; свід-
чать про те проречисто останні сторінки „Що-
денника" Шевченкового. Отже: моральний стан
поета це зовсім не байдужа річ для стану його
творчости, як цього хотіли б різні безвірники).

Почав тоді Федькович займатися сервітудо-
вими справами громади Сторонця-Путилова;
та хоч довів їх до гарного висліду в користь
села, то проте як заплату дістав поговір, що
„дав себе панам підкупити" (очевидна лож!).
До того ж поет утретє в житті залюбився, тим
разом у попадянці Павліні Волянській та про-
бував її 1867 року посватати. Але і ця спроба
через чудацтво самого ж Федьковича розби-
лася.

Скрізь ішло поетові як із каменя. А туга-
недуга гризла серце:

„Сонце низко, вечер близко —
Куда я зайду?
Де я, в кого добрий вечер,
Привіт де найду?"

¹⁵⁾ "Матеріяли" 89-91.

Є хатина при долині
Мазана, нова, —
Коли ж у ній мого серця,
Дівчини нема.

Ох дівчино, моє серце,
Де, душко, ти є?
На зеленій млаковині
Дуга воду п'є:

Може й тебе душко, взяла
Вона до небіс?...
На зеленій млаковині
Ілем собі зріс”.

Окрім сервітутових справ та вйтування Федькович займався також складанням шкільних підручників у народній мові. Зложив їх кілька, але кацапствующа православна консисторія не прийняла ні одного. Тільки знайомі Федьковича видали у Відні його шкільний співаник і цей єдино затвердив австрійський уряд для шкільного вжитку. Саме тоді почали в Австрії запроваджувати школи державні на місце церковних. А що Федькович був відомий як автор шкільних підручників, то іменовано його шкільним інспектором. Поет радо сповняв свої інспекторські обов'язки, але хлопманство його, бувшого старшини ц. і к. армії, мабуть не дуже урядовим колам подобалося. Через інтриги „панів” Федькович по трьох роках сам зложив уряд інспектора та, щоб раз на все зірвати з „панамі”, зрікся старшинського ступеня. Цього ж самого 1869 року Федько-

вич сам поставив собі „декрет”: три роки нічого до львівських часописів не писати. Серед невідрадних відносин у поетовій хаті (ледачий наймит Огоновський), докорів сумління та внутрішнього роздвоєння — Федькович знову спробував утечі: цим разом в астрологію... Пізнався з якоюсь жидівкою, Перлою Фрухтман, екскаркетанкою й ворожбиткою, і під її мабуть впливом повірив в астрологічний детермінізм, „що людям зорі судили”. Манія цього детермінізму перейшла і на творчість Федьковича: він став писати драму „Довбуш”, повну саме детерміністичних поглядів.

Але самої тільки моральної втечі було для Федьковича мало: Сторонець-Путилів, реальне фізичне місце, горів поетові під ногами. Отже наш гуцульський Верлен рішив утекти ще й із цього фізичного місця. Переписується з різними людьми, шукає за якоюсь новою посадою; навіть пробує її знайти в російського конзуля у Відні. І врешті: тікає до того ж самого Львова, з яким був „за кару” зірвав усякі зв'язки на три роки ще 1869 року. Основана 1868 року „Просвіта” іменувала Федьковича 1871 року своїм почесним членом та рік пізніше запросила його на редактора своїх популярних книжечок. У Львові Федькович із „львівцями” не зжився: перепоною стало знову ж його відлюдківство, отой „Mangel an Gusto zur Geselligkeit”, що був у нього вже у військових часах. Федькович зредагував для „Просвіти” кілька книжечок, переважно в дуже церковному дусі. Це вже мабуть не подобалося тодішнім „по-

ступовцям” і вони змінили контракт із Федьковичем так, що редактор мав предклатати рукописи просвітянській цензурі. Це ще гірш знеохотило поета й він почав щораз то більше ховатися в астрологію і навіть пробував перепачковувати її в видання „Просвіти”. Саме тоді пізнав Федьковича М. Драгоманов. Писав про поета таке: „Федькович видавсь мені капіталом, котрий і сам себе не вміє вжити як слід, і ті, що навколо його, не вміють, і котрий через те просто щодня пропадає і навіть деморалізує громаду приміром свого пропадання¹⁶⁾ Ближче пізнання з Драгомановом, „докучання” від панів „Просвіти” (нпр. о. Омеляна Огоновського) та зростаюча психопатія робили з Федьковича щораз більшого антиклерикала. В „завіщанні”, написанім у Львові 1873 року, Федькович зовсім по-масонськи відрікається офіційальних церковних церемоній при похороні та рівночасно береться реформувати церковний обряд. При цьому лає „попівську захланність” та застерігається проти проповіді про небесне царство. „Єдине правдиве небесне царство є і залишиться як спокій духа в життю”¹⁷⁾).

Чотирнадцять місяців витримував поет у Львові поправки літературних просвітянських монополістів і брехню галицького товарисько-

¹⁶⁾ „Австро-руські спомини М. Драгоманова”, Львів 1889-92, с. 179-180.

¹⁷⁾ „Матеріяли” 370.

го бонтону „мейд ін Острія”. Та 1-го жовтня 1873 року, не кажучи нікому нічого, виїхав зі Львова назад у Сторонець, покинувши „Просвіту” без редактора. Але тодішня управа „Просвіти” виявила себе тут справді панською: платили Федьковичеві пенсію таки до кінця того року.

У Сторонці прожив Федькович дальших три роки свого життя. В тому часі видав Драгоманов оповідання Федьковича з дуже похвальною передмовою та пробував запрягти Федьковича до стенографічної праці; це йому не вдалося: Федькович волів астрологію. В хаті поета завелось правдиве пекло: вихованець Федьковича Огоновський оженився із невірною жінкою і вона, разом із свекрою, побивала свого ледачого чоловіка. Сам же Федькович мав при тому в хаті дуже мале слово, бо ж 1873 року дарував свій маєток Огоновському. Не диво, що алькоголізм, астрологія та згадані погані нахили взяли зовсім верх над Федьковичем. Дійшло до того, що навіть загрозувала йому за оті нахили в'язниця: через те поет мав уже намір утікати в Україну.

В часі того великого гріхопадіння Федьковича постала його нова збірка віршів „Дикі Думи — думав Гуцул Невір”. Поет стратив віру в людей і сам „Хоть поруга всего світа, Він ругаєсь всему світу!” Песимізм, віра в зорі й недуга так і виглядають мало не з кожного вірша тієї прикрой збірки:

..А я з кобзини струни змок,
Та гай у кліть з нев!...

На що й грати,
Коли чорт ма кому”...

Такий був вислід песимістичних міркувань „гуцула-н е в і р а”.

Другий важний твір тих занепадних часів Федьковича це „дивоглядія” (термін самого поста!) п. н. „Довбуш”. Поет працював над цею „драмою” дуже довго, але з тієї праці вийшов справдішній дивогляд: із одинадцяти персонажів „дивоглядії” маємо при її кінці дев’ять трупів, кровосумішку, езуїтів, астрологію, єгипетських богів і т. п., все разом у висліді страшне чудацтво й повна невдача як мистецький твір. „Довбуша” слід зачислити до зразків психопатичної літератури.

1876 року батько Федьковича, Адальберт Гординський, що жив у Чернівцях, тяжко захворів. Перед смертю старий ексмандатор погодився з сином і записав Юзеві свій будинок у Чернівцях. Федькович перенісся до Чернівців, дім продав, гроші розпозичив, а сам перейшов на передмістя, де жив із усякими голиками, що пропивали й марнували його останні гроші.

На пізне щастя Федьковича „Руську Бесіду” в Чернівцях переняли тоді народовці. Їх заходами вдалося переконати Федьковича, щоб він перенісся й замешкав у хаті „Руської Бесіди”. І справді поет замешкав там із новим наймитом, став відповідальним редактором „Буковини” і навіть почав дещо дописувати до неї. Але рівночасно з тим поет щораз то більше

поринав у кабалу й астрологію¹⁸⁾. Вислідом тяжкої праці й коштів (Федькович не знав латинської мови й мусів давати гроші перекладачам астрологічних творів) поета-кабаліста було кілька грубезних томів астрології, єгипетської теології, астрономії, якісь „Апотелесмата” і под. „науки”. Писав тоді другий буковинський поет, І. Воробкевич, дуже справедливо про Федьковича: „Тихий і задумчивий, здається, що велика тяж йому серце давить. Єго, так мені здається, не тішить ні сонце, ні луна,

18) Досі якось ніхто не занявся цікавою проблемою, хто властиво перший спонукав Федьковича до його кабалістичних „наук”? Гадаю, що початків тієї манії Федьковича треба шукати ще в його нещасній зустрічі з Нойбавером. Нойбавер належав до тайних стоваришень іще перед 1848 роком, а відомо, що карбонарії 1848 року лучилися з масонським ритом Місраїм, ритом, що його заложив „брат” Бедаррід, знов же місраїміці займалися поширенням жидівської кабали. Пор. Gaston Martin, „Manuel d'histoire de la Franc-Maconnerie Francaise”, с. 158-162. Так то „поступовці” й революційники другою рукою ширили в Європі жидівські забобони. Цікаво, що й сам Федькович у своїй книжечці „Фармазони” згадує, що масони це порядні люди й обіцює: „Другим разом вам більше за них уповім.” Пор. „Писаня” т. II, с. 304. Погубний вплив масонерії виказують Папи в багатьох енцикліках і виповідях уже більше 200 років; нпр. Климентій XII, Венедикт XIV, Пій VII, Лев XII, Пій VIII, Григорій XVI, Пій IX і Лев XIII (його славна енцикліка проти масонства „Humanum genus”). 1950 року виступив проти масонерії півурядовий орган Ватикану „L'Osservatore Romano”; вістки про якусь умову ненападу між єзуїтами й масонами — очевидна нісенітниця, видумана самими масонами, а поширена головно... гітлерівцями.

ні днина і ніч, ему все однаково...” Словом усі прикмети недуги, яку сьогочасний лікар-психопатолог назвав би „недугою злого сумління”¹⁹⁾. До того всього чернівецька громада так мало цікавилася поетом, що з тих часів, у яких він жив у громадському домі, маємо менше вісток про Федьковича, ніж нпр. із часів його перебування в горах! Справді „невикористаний капітал”...

Характеристичне для недуги Федьковича й те, що в цьому ж самому часі він написав також збірник побожних пісень. Рівночасно видав свої німецькі вірші (аналогія до спроб Шевченка писати по московськи!), перекладав чужі драми на українську мову, а свого „Довбуша” на німецьку. Серед тих праць прийшов 1886 рік, 25-ліття літературної праці поета Черновецька громада постановила врочисте святкувати цей ювілей. Дали намалювати портрет поета; Федькович позував нерадо й кілька разів сказав до маляра про себе — „змарноване жите”. Знов же перед Т. Реваковичем висловився про себе: „Я належу до тих, що в дорозі вмирають”. Ювілей випав гарно й підніс трохи поета на дусі. Але вже тоді прочував поет свою близьку смерть:

„І жити би рад, й співати рад,
І рад би в славу одітись, —
А тут вже на вічну смеркається ніч...

19) Igor A. Caruso "Die Krankheit des bösen Gewissens" у "Wort und Wahrheit", 1950, с. 245-255.

А що осталось... О, прич з ним, прич!
Глогові, не лаврові віти!..."²⁰⁾.

Не надовго вже вистачило Федьковичеві тієї заохоти від ювілею. „Федькович почав знов пити. В день його ювілею я мусів його стере-чи, аби не був п'яний, а по ювілею, то знов щодня як дуда. Таке лихо” — писав „опікун” Федьковича, Тимінський, до О. Кониського. В липні 1886 року мав поет якийсь чиряк у шлунку, та був би з ним напевно довго ще жив, якщо життя було б ведене гігієнічно. Але при нездоровім способі життя недуга розвивалася щораз більше. В понеділок 10 січня 1888 року поет дістав кровотечу зі шлунка, а в середу був уже покійний. „Не лишайте мене” — говорив умираючи до прислуги — „як вийду з се-го... вам віддячуся...” Та не судилося: „помер подорозі”... Зазнав тієї гіркої правди, що про неї сам писав:

„Гіркая біда ни мавши серця в грудех,
А гірше бо є аж два іх в грудех мати!...”

Великий талант, змарнований малою люди-ною.

А проте... Той змарнований талант — мимо змарніння — всетаки найбільший поетичний талант Західних Земель України до часу Івана Франка. Твори Федьковича, хоч неодноразово в них

²⁰⁾ „Поезії” с. 471.

нас разить і неодно змістово неправдиве, мають у собі ще й сьогодні багато гарного й доброго, що варт зберегти й уприступити широким колам нашого народу. До того ж просвітянська традиція вінчає й посьогодній Федьковича свого рода „культром” та силою незнання бгає його в пантеон „національних святощів”. Проблема для католиків: прийняти Федьковича традиційно, чи боротися з його культром? На мою гадку: ні одно, ні друге. Прийняти традиційного Федьковича всякому християнинові (православному також!) годі, бо ні його життя ні його творчість у своїй цілості не погоджуються з основами християнської моралі. Але з другого боку анатемізувати „буковинського соловія”, цілого за частину його творів, теж годі. Це ж було б несправедливо й не зовсім відповідало б розумній тактиці, яку нпр. мають у таких справах католики Заходу. Ось нпр. у Німеччині католики ніяк не занатемізували цілого Гете, хоч був він завзятуший масон і свого часу дуже ненавидів християнство (що легко зрозуміти, знаючи його неморальне життя). Натомість езуїт А. Бавмгартнер (автор відомої історії всесвітнього письменства) видав прекрасну дьботомову біографію Гете і в ній вияснив добрі й лихі сторони геніяльного письменника; рівночасно католицька накладня Гердера почала видавати німецьких клясиків у відповідних виїмках та з поясненнями католицьких літературознавців. Так німецькі католики не наразили себе непотрібно на новий культуркамф, а рівночасно

стяли голову небезпеці від злих писань кляси-ків. Таке слід зробити і в нас. Треба видати життєписи й огляди творчости наших кляси-ків: Шевченка, Вовчка, Куліша, Федьковича²¹⁾, Франка й і. та рівночасно їх твори в виїмках та, з поясненнями для малосвідомих читачів. Інакше ж ми тільки наражуємо себе на заміт обскурантизму, коли воюємо самими тільки негаціями, а видавані іншими „повні” видання клясики із фальшивими поясненнями вдобавок роблять у нас своє погане діло: відштовхують „літніх” читачів від християнських ідеалів, а гарячим, але невченим католикам піддають непотрібно нові спокуси чи сумніви або кажуть їм непотрібно набути гадку, що католицизм це якесь гетто в нашій нації. Наш традиційно-консервативний католицизм замало працює, діє, зате вибирає шлях найменшого опору; в порушуваній нпр. справі вибирає замість шляху праці й жертви, шлях пасивної анатемі. Та з цього обскурантизму час нам уже врешті вийти, бо „Бог не є Богом мертвих, а живих!” Практично: католикам треба

²¹⁾ “Житєпись Осипа Юрія Гординського Федьковича” написав Др. Осип Маковей (Львів, НТШ, 1911) це дуже добра біографія, наукова, а не забронзовуюча поета між “національні святоші”. В цьому ж дусі, тільки з більшою увагою для розвитку й релігійної постави письменників, повинні постати у нас біографії інших визначних письменників та діячів. Правда, нехай і прикра, всетаки краща від позолочуваної брехні національних бонзів. Правильно писав колись Драгоманов: “Брехня — не наука.”

взятися не тільки до пресової часописної акції, але і до видавництва — і то великого — книжок, головню ж белетристики, видавництва, яке б вели практикуючі католики у справді великому й широкому розмірі. Інакше ми не тільки залишимося в гетті, але ще навіть і з того гетта нас проженуть і зліквідують. Хто не сіє з Христом, той розсіває. Справжній католицизм — це жива позитивна акція, рух, а не дрімуча негація.

З М І С Т

	Стор.
Книжки і люди	5 - 15
В. Марська “Буря над Львовом	16 - 21
М. Кузьмович-Головінська “Сефта”	22 - 31
Ю. Тис “Симфонія землі”	31 - 40
В. Янів “Шляхи”	41 - 48
“Спогади” Олександра Кошиця	49 - 55
Провалля “Соняшних клярнетів”	56 - 64
“Крайм-Сторійс”	65 - 75
Клерки-зрадники	76 - 86
Думки про католицьких журналістів	87 - 97
Гуцульський Верлен	98 - 125

Митальня української молоді
“МОЛОДА ПРОСВІТА”
ім. Митр. А. Шептицького
Філадельфія — 23-а і Бравн вул.

Українське Видавництво

Д О Б Р А К Н И Ж К А

видало в 1937—1939 рр. такі книжки:

Випуск число:	Назва й автор:
121.	Василь Попадюк: РОЗМОВА З ДУХОМ і інші оповідання.
122.	Олександр Мох: НА ФРОНТІ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ. — Статистика, здогади й висновки про те, чим тепер духово кормиться наша суспільність на захід від Збруча, і що з того вийде.
123.	той же: ДОБРА ПРЕСА. — Як її поширювати.
124.	той же: САМООСВІТНІ ВИДАННЯ. — Які в нас є, що вони варті та що з них вибрати. Поради для самоосвітників, бібліотечарів та читачів.
125.	той же: КНИЖКИ І ЛЮДИ. — Перша серія нарисів і статей про новочасну українську літературу.
126.	Василь Попадюк: ПРОКЛЯТА РИБА. Оповідання. (Увесь наклад знищений большевиками).

127. о. Омелян Квіт: БОЖА ПОМІЧ та інші гутірки на катехитичні теми. (Автора розстріляли большевики).
128. Олександр Мох: СМЕРТЬ У ГАЗЕТИ. — Що криють у собі часописи.
129. д-р Осип Андрич: ТЕМНА СИЛА. — Хто сьогодні править світом.
130. Мартин Мартинюк: БАТЬКО Й СИН. — Оповідання для старих і молодих. (Увесь наклад знищений большевиками).
131. Теофіл Коструба: НАРИСИ З ЦЕРКОВНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ X-XIII стол.
132. о. Йосиф Бон ЧНІ: НІЧ У КВІТКАХ. — Театральна п'єса у 8-ми сценах.
133. Василь Попадюк: ГАНДЗИНА ДОЛЯ. — Оповідання. (Увесь наклад знищений большевиками).

У 1939-1945 рр. не можна було видавати книжок, бо за большевиків усі видання „Доброї Книжки” були знищені, а за німців-гітлерівців монополія на видання книжок українською мовою мало єдине „Українське Видавництво” в Кракові й у Львові.

Вже на еміграції наступила віднова нашої видавничої діяльності. В Європі вийшли:

- 133 а) ГОЛОС ІСУСА ДО УКРАЇНСЬКОГО ЕМІГРАНТА. — Інсбрук-Дорнбірн, Австрія, 1944. — Вичерпане.

134. Теофіл Коструба: ВІРА НАШИХ ПРЕД-КІВ. — Церковно-релігійна ідеологія у княжій Україні (X-XIV вв.). — Інсбрук, Дорнбірн, Австрія, 1946. — Вичерпане.
135. 137. 139. „ЖИТТЯ І СЛОВО” — кварталник для релігії й культури. — Інсбрук-Зальцбург, Австрія, ч. 1. 1948; ч. 2. 1948; ч. 3-4. 1949. — Комплет ціна \$4.00.
136. о. Роберт Котен: СЬОГОЧАСНА МОЛОДЬ — Інсбрук-Зальцбург, Австрія, 1948. — Вичерпане.
138. Григор Меріям-Лужницький: ПОСОЛ ДО БОГА. — Історичний фактомонтаж. — Інсбрук-Зальцбург, Австрія, 1949. Ціна \$0.75.
140. о. Равль Плю: НАЗУСТРІЧ ЖИТТЮ. — Розважання.—Інсбрук-Зальцбург, Австрія, 1950. — Ціна \$0.75.
141. М. Брадович: ОДНА НАЦІЯ—ОДНА ЦЕРКВА. — Інсбрук-Зальцбург, Австрія, 1950. — Ціна \$0.75.

Вже в Канаді, м. Торонто, видано:

142. Володимир Молодецький: У БОЮ ПІД БРОДАМИ. — Спомини українського артилериста протипанцерної зброї. — „Цікаві оповідання” ч. 22. —1952. Вичерпане.
143. Олександр Мох: ТЕОФІЛ КОСТРУБА. Учений-праведник. — 1952. — Ціна \$0.25.
144. Юрій Мозіль: У ТАБОРІ СМЕРТИ. — Спомини з концентраційного табору. — „Цікаві оповідання”, чч. 23-26. 1952. Ціна \$1.
145. КАЛЕНДАРЕЦЬ НА 1953. — 1952. — Ціна \$0.25. (Три наклади. Вичерпане).

- 1.00
146. Юрій Мозіль: КРИЗЬ ЗАЛІЗНУ ЗАНАВІСУ. Спомини. — „Цікаві оповідання”, чч. 27-30. — 1953. — Ціна \$1.00.
 147. Наталена Королева: ПОДОРОЖНІЙ. — Легенди. — 1953. — Ціна \$0.50.
 148. Олександр Мох: КНИЖКИ І ЛЮДИ — літературно-критичні нариси, серія друга — 1954. — Ціна \$1.00.
 149. Теофіл Коструба: НАРИСИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. (Кінчимо друкувати). Ціна \$2.00
 150. Св Письмо Старого Заповіту: КНИГА ТОВИТ у перекладі о. д-ра Володимира Дзьоби. — 1954. — Ціна \$0.25.

Дальші випуски в приготуванні.

Замовляти на адресу:

**Alexander Moch — 6 Churchill Ave.
Toronto 3 — Ont. — Canada.**

Матерія української молоді
“МОЛОДА ПРОСВІТА”
ім. Митр. А. Шептицького
Філадельфія — 23-а і Браун вул.